

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kulturní a spolkový život v Pacově 1859-1914 (1918)

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Josef David

Studijní obor: Historie

2009

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne 29. dubna 2009

.....

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucí své bakalářské práce PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D., která mi svými radami, podnětnými nápady a připomínkami pomohla při sepsání tohoto textu. Velký dík patří i pracovníkům Státního okresního archivu v Pelhřimově, zvláště pak Bc. Pavlu Holubovi. Svoji vstřícností přispěl k sepsání této práce i ředitel Městského muzea v Pacově, Bc. Vlastimil Simota. V neposlední řadě náleží díky mé rodině, která mě po celá nelehká studia podporuje.

Anotace

Předmětem zájmu bakalářská práce je „*Kulturní a spolkový život v Pacově 1859-1914 (1918)*“. Práce je rozvržena do pěti kapitol. V úvodu rozebírám použitou literaturu, archivní materiál a použité tiskoviny. První dvě kapitoly představují samotné město Pacov. Nejdříve jeho charakteristiku z několika hledisek, následně jeho architektonické rozvržení a každodenní život. Třetí kapitola je tvořena rozborem pojmů, které tvoří tuto práci. Další kapitoly, jež tvoří jádro této práce, se zabývají nejdříve počátky spolkové činnosti a vývojem spolkové legislativy, zbytek tvoří už konkrétní vybrané spolky, jimiž jsou Jednota divadelních ochotníků, Zpěvácký spolek Čech a Zpěvácký spolek Slavík. Důraz jsem kladl především na jejich historii a vývoj, organizaci, vzájemné propojení osobností, místních elit a jejich členů. Závěr práce obsahuje soupis spolků činných v Pacově mezi léty 1859-1918.

Annotation

The thesis deals with the entry of a cultural and federal life in Pacov between 1859-1914 (1918). The work is divided into five chapters. In the introduction I'm speaking about used literature, archival headwaters and contemporary newspaper. The first two chapters present the described town Pacov. The earliest is its general characterization from different perspectives, after its architectural scheme and everyday life. The third chapter, constitutes shortly terms, which are used in this work. The next chapters, that create the core of this work, are dealing with the origins of the clubs (federals), federal structure, and development of the federal laws. The other I describes chosen federals, which are Jednota divadelních ochotníků, Zpěvácký spolek Čech a Zpěvácký spolek Slavík. I've tried to explain their history and development, methods of their work, the interconnections of the local elite and the members. At the end this bachelorship work contains a list of town federals that have been working in Pacov between 1859-1914 (1918).

Obsah

1	ÚVOD	7
2	Charakteristika Pacova z hlediska správy, průmyslu, hospodářství a demografického hlediska	14
3	Pacov v odraze přelomu dvou staletí	18
4	Kultura, spolek, maloměsto a lokální elita	24
4.1	Kultura.....	24
4.2	Spolek.....	25
4.3	Maloměsto	26
4.4	Lokální elita.....	27
5	SPOLKY	29
6	Jednotlivé spolky - jejich historie a působení na kulturní život města	34
6.1	Jednota divadelních ochotníků	34
6.2	Zpěvácký spolek ČECH	46
6.3	Zpěvácký spolek SLAVÍK	48
6.4	Soupis pacovských spolků	60
7	ZÁVĚR	63
	Seznam pramenů a literatury	65
	Seznam zkratk	69
	Seznam příloh.....	70
	Přílohy	71

1 ÚVOD

Ve své bakalářské práci se věnuji poměrně rozsáhlému tématu zachycujícímu kulturní a spolkový život v Pacově mezi léty 1859-1914, u některých spolků pak sleduji jejich vývoj až do roku 1918, v případě, že jejich činnost pokračovala i během první světové války. Jedná se o poměrně rozsáhlý časový úsek padesáti pěti až padesáti devíti let, kdy společnost procházela mnoha různorodými změnami.

Tato práce si klade několik cílů. Čtenáře má obohatit o přehled spolků, které zde v průběhu posledních desetiletí habsburské monarchie a Rakousko-Uherska započaly svoji působnost a rozvinuly se do poměrně velkých občanských spolků a sdružení, která slučovala povětšinou velkou část městske inteligence a elit, ale i mnohé obyčejné občany, kteří toužili po uplatnění v kultuře či umění, po smysluplném vyplnění volného času a využití svého talentu ve prospěch sebe prezentace i případné reprezentace dobrého jména města. V popředí těchto uskupení stojí jednotlivci a právě odraz jejich rysů a charakteru ovlivňoval vždy vývoj a fungování spolků, společenství či sdružení. Toto směřování zahájil první z nich roku 1859 - Jednota divadelních ochotníků, kterou v pozdějších letech následovaly další organizace.

Cílem bude rovněž ukázat život jednotlivých obyvatel v průběhu let, jejich každodennost, ale zároveň také představit Pacov jako malé, hospodářsky nepříliš vyspělé město, avšak s tradicí a historií. Za důležité proto považuji představit podmínky a předpoklady, jenž měli sami obyvatelé na rozhraní jižních Čech a Českomoravské vrchoviny, ukázat možnosti jejich uplatnění a realizace v maloměstském prostředí.

První kapitolu proto vyplňuje představení města a pohledy na něj z různých hledisek. Na základě rozdělení státoprávního, národnostního, demografického, hospodářského či průmyslového atd. jsem se pokusil prostřednictvím dochovaných pramenů, pamětí a publikací vytvořit obraz Pacova jako typického ryze českého maloměsta, do něhož nezasahoval německý živel, přestože bylo součástí habsburského soustátí a postihovaly ho jak události regionální, tak děje národnostní.

Dané kapitoly o městě a jeho životě by samozřejmě nemohly vzniknout bez dochovaných pramenů. Jedná se především o paměti a osobní vzpomínky dvou rodáků a zároveň i osobností města z přelomu devatenáctého a dvacátého století. Prvně zmiňuji „*Paměti Josefa Šteidlera*“, dlouholetého člena městske správy, člena většiny městske spolků (povoláním cukráře), jež zanechal budoucím generacím neocenitelný odkaz

v podobě vypravování o městě v době života jeho rodičů a zároveň i vlastní vzpomínky, ale i záznamy o jednotlivých částech města či soukromé vzpomínky na své sousedy a osoby, jež utvářely jeho budoucí život a pohled na svět. Šteidlerovy paměti pak zůstaly zachovány a publikovány díky horečné práci bývalé ředitelky pacovského muzea Elišky Stejskalové ve Vlastivědném sborníku Pelhřimovska.¹ Stejně tak druhé dochované zápisky byly uveřejněny stejnou autorkou v totožném sborníku o rok dříve. Jednalo se o zápis vzpomínek profesora Jana Vondráčka na jeho mládí v Pacově, zejména pak na jeho školní léta. Zanechal nám tak neocenitelné informace o pacovském školství ve druhé polovině devatenáctého století.

Třetím použitým zdrojem objasňujícím a ukazujícím do jisté míry všední život v Pacově, je městská kronika vedená od roku 1888 jako „*Pamětní kniha města Pacova*“.² O jejím významu budu hovořit později v souvislosti s pramennou základnou u spolkové činnosti.

Další důležitá část bakalářské práce, je věnovaná rozboru slov kultura, spolek, maloměsto a lokální elita, s nimiž pracuji v této práci. Pokusil jsem se i o krátký nástin jejich praktického působení. V případě osvětlení pojmu kultura, a s ním souvisejícím spojením kulturní život, mi byly pomocníky sborníky vznikající ze symposií v Plzni již od roku 1981, zejména pak „*Město v české kultuře 19. století*“ a „*Divadlo v české kultuře 19. století*“. Při osvětlování výchozího pojmu kultury mi poté byla nápomocna kniha od Jaroslava Marka o moderní kultuře, následně i práce Václava Soukupa zabývající se sociální a kulturní antropologií³. K vysvětlení a termínu spolek jsem využil soudobou všeobecně uznávanou řadu Ottových slovníků, v nichž se tehdejší renomovaní vědečtí pracovníci snažili objasnit terminologicky dané pojmy.⁴ U posledních dvou pojmů jsem využil především příspěvek Otty Urbana z již zmiňovaného sborníku „*Město v české kultuře 19. století*“, následně pak poměrně zásadní sborník o občanských elitách. Editory jsou Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř.⁵

---

¹ Eliška STEJSKALOVÁ (ed.), *Paměti Josefa Šteidlera z Pacova*, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 13, Pelhřimov 2002, s. 60-73; Eliška STEJSKALOVÁ (ed.), *Vzpomínka Jana Vondráčka na pacovskou školu*, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, Pelhřimov 2001, s. 153-159.

² Státní okresní archiv (dále SOKA) Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*.

³ Jaroslav MAREK, *Česká moderní kultura*, Praha 1998; Václav SOUKUP, *Dějiny sociální a kulturní antropologie*, Praha 1996.

⁴ *Ottův slovník naučný*, sv. XXIII, Praha 1905; *Ottův slovník naučný*, sv. XIV, Praha 1899.

⁵ Základní přehled o stavu bádání podává již první zcela zásadní příspěvek: Lukáš FASORA - Pavel KLADIWA, *Obecná samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Dílčí výsledky výzkumu*

Hlavní těžiště práce shledávám v kapitolách věnujících se vybraným spolkům. Kriterium výběru jednotlivých uveřejněných spolků spočíval v několika mnou stanovených pravidlech. Prvním bylo, že dějiny daného spolku či sdružení nebyly doposud nikterak souhrnně písemně zpracovány či publikovány. Druhým pak, pokud se jedná o spolky, o nichž lze nalézt informace v regionálním tisku či knihách, nebo mají rozsáhlou pramennou základnu a vznikla již práce zachycující jejich dějiny, rozšířit jejich badání a uveřejnit dosud nepublikované informace, získané z nedávno roztříděného Archivu města Pacov (Státním okresním archivem v Pelhřimově). Dále pak s využitím neroztříděného materiálu z Městského muzeu Antonína Sovy v Pacově doplnit a rozšířit již publikované informace a souvislosti. Budu-li hodnotit úroveň a kvalitu dochovaného archivního materiálu, dané závěry nebudou příliš pozitivní. Zejména ve fondech zabývajících se kulturními spolky lze nalézt mnoho útržkovitých informací, po většinou pak hlášení spolků k okresnímu hejtmanství o povolení koncertů, divadelních představení atd. Zcela výjimečnou pozici v dochovaných materiálech Archivu města Pacov zaujímá *Pamětní kniha města Pacova*, jejíž kronikáři mi objasnili mnohé z událostí uvnitř města i ve spolcích.

Jisté informace ke spolkové činnosti má ve svých sbírkách i Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově. Jedná se pouze o tématicky roztříděné fondy, které však doposud čekají na zpracování. Jejich hodnota je opět různorodá. Některé obsahují např. pouze obrazový či výstřižkový novinový materiál.

Třetím hlediskem výběru, které jsem použil, byla snaha vybrat taková sdružení a spolky, které měly v inkriminovaných letech, jimiž se zabývá bakalářská práce, výrazný vliv jak na kulturní, tak i spolkový život ve městě a přímo i nepřímo jej ovlivňovaly.

Než-li přistoupím k historii a objasňování dějinných událostí jednotlivých spolků, budu se věnovat nejprve historii spolčování, zákonným normám, úpravám a legislativě upravující činnost spolků a sdružení na našem území. Se samotným vývojem práva a historie spolků či svazů mi byla nápomocna jedna z mála prací zahrnujících konkrétní informace ke spolčování na českém území v habsburské monarchii, potažmo Rakousku-Uhersku. Jedná se o knihu kolektivu pražských archivářů „*Pražské spolky*“⁶,

---

v *České republice*, in: Lukáš FASORA - Jiří HANUŠ - Jiří MALÍŘ (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno 2006, s. 11-40.

⁶ Marek LAŠŤOVKA a kol., *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1900*, Praha 1998.

kteřá obsahuje ještě před uvedením soupisu pražských spolků průřez vývoje spolčování a je bezesporu neocenitelná pro každého badatele zabývajícího se touto tématikou, jelikož v českém prostředí stále chybí doposud syntéza či příručka, která by se do hloubky zabývala tímto tématem.⁷ Bezesporu dalším přínosem publikace o pražských spolcích, je uváděná typologie a rozdělení spolků, které autoři zavádí, a již sem využil při rozdělování spolků do jednotlivých kategorií.⁸ Z moravského prostředí za zmínku stojí i článek vyšlý ve sborníku z Mikulovského symposia vydaný v Brně.⁹

Ve vztahu k jednotlivým spolkům nelze nezmínit nejprve několik řádek k regionální literatuře zabývající se spolčováním a přelomem devatenáctého a dvacátého století. Problémem při sestavování dějů a událostí ve spolcích mezi léty 1859-1914 (1918) jsem narazil častokrát na nedostatečně dochovaný materiál. Všeobecným zvykem v době o níž píš, bylo psaní kronik a památných listů k různým výročím. Bohužel v pacovském prostředí se řada těchto dokumentů nedochovala či se ztratila. Je možné se domnívat, že některé prameny k regionálním dějinám mohly upadnout v zapomnění a doposud nebyly objeveny. Velkým nepřitelem archivního materiálu pak byly požáry. Jeden z nich pak v roce 1917 představoval výrazný zásah do celistvosti pramenů.

Mám-li zhodnotit danou literaturu ve vztahu k mému tématu, pak musím konstatovat jisté zklamání. Mezeru se pokusily zacelit pouze dvě publikace. První vyšla za spolupráce kolektivu autorů při městských slavnostech v roce 1997 spojených s výročím získání privilegí a povýšením na město panské.¹⁰ Vznikl tak sborník sdružující v sobě nastínění řady témat, pouze však v okrajovém, leckdy stručném podání. Na přelomu minulého a letošního roku pak z pera bývalé ředitelky a současného ředitele Městského muzea Antonína Sovy v Pacově vzešla práce o osobnostech našeho kraje, v nichž lze nalézt i mnoho užitečných odkazů jak na literaturu, tak na informace o některých osobách, o nichž se zmiňuji v této práci.¹¹ Publikace věnující se spolkové činnosti ve městě nebyla doposud sepsána.

---

⁷ Na velice slušné úrovni je například bádání o spolcích v sousedním Německu.

⁸ Soupis pacovských spolků se nachází v této práci na s. 60. Jiný přístup k rozdělení spolků uvádí například Bohumír SMUTNÝ, *Ke vzniku spolků na jihozápadní Moravě do r. 1914*, in: XXII. Mikulovské symposium 1992, Brno 1993, s. 243-248.

⁹ Jan JANÁK, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: XXII. mikulovské symposium 1992, Brno 1993, s. 59-93.

¹⁰ *PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegí a 400. výročí povýšení na město panské*, Pacov 1997.

¹¹ Vlastimil SIMOTA - Eliška STEJSKALOVÁ, *Lidé zapomenutého kraje. Významné osobnosti Pacovska*, Pacov 2008.

Další významnou oblastí, jíž je věnována badatelská pozornost v této práci, jsou konkrétní vybrané spolky. Jejich řazení v podkapitolách je od nejstaršího, tedy od Jednoty divadelních ochotníků, přes pěvecké, které vznikaly v šedesátých a sedmdesátých letech devatenáctého století.

Z hlediska pramenů a literatury je první spolek, kterým se zabývám, jedním z nejlépe popsanych. Základ pro tento popis poskytuje poměrně rozsáhlý archivní materiál dochovaný především v Městském muzeu Antonína Sovy v Pacově. Zde se jedná o fondy Jednoty divadelních ochotníků či jednotlivých osobností spolku.¹² Část zápisů ze schůzí, valných hromad a záznamů o stavu členstva poskytly i archivní prameny uložené v Archivu města Pacov.¹³ Cenným pramenem k poznání nejstarších dějin divadelnictví v Pacově, od přelomu osmnáctého a devatenáctého století a jeho následný vývoj po celé devatenácté století nám poskytují „*Paměti*“ od Norberta Havla.¹⁴ Díky dlouhodobému zájmu ze strany obyvatel města i popularitě divadelnictví v maloměstském prostředí, vzniklo v průběhu posledních více než sta let dostatek kvalitních publikací, o které jsem se mohl při psaní o tomto nejstarším spolku v Pacově opřít. Zejména dochované památníky k výročním ochotnického sdružení z let 1909 a 1934 poskytují neocenitelné informace mapující jeho počátky.¹⁵ Základní přehled o dějinách divadla poskytnou čtenáři i články uveřejňované k výročním ochotnické činnosti v pacovském měsíčníku „*Z mého kraje*“.¹⁶ Jistý krátký přehled lze nalézt i v již zmiňovaném sborníku k výročí města.¹⁷

V následujících podkapitolách jsem se zaměřil na dva pěvecké spolky. Prvním, starším byl Zpěvácký spolek Čech. Částečně nepříjemnou zprávou pro historika bádajícího v dějinách jednoho z prvních spolků ve městě, je v podstatě žádná pramenná

---

¹² Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově (dále MMAS), Jednota divadelních ochotníků.

¹³ SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, Spolkové záležitosti 1877-1919 (1945), inv. č. 567, kart. 139; SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, Záležitosti jednotlivých spolků 1861-1935, inv. č. 568, kart. 139; SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, Záležitosti jednotlivých spolků 1857-1945, inv. č. 568, kart. 140; SOkA Pelhřimov, Hudební spolky Pacov (1860-1949), Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), nezpracováno; SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*.

¹⁴ Norbert HAVEL, *Paměti o divadle pacovském*, Pacov 1887.

¹⁵ Ferdinand PAKOSTA (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově: 1859-1909*, Pacov 1909; Přemysl PLAČEK (ed.), *Památník Jednoty divadelních ochotníků v Pacově. Na paměť sedmdesátipětiletého jubilea 1859-1934*, Pacov 1934.

První z památníků sestavil Ferdinand Pakosta, jeho nejpřínosnější částí jsou Paměti, které sepsal jeden ze zakladatelů-Antonín Plaček. Zároveň oba památníky obsahují i osobní vzpomínky dalších aktérů, kteří se účastnili divadelního života ve městě či v jihočeském divadelnictví.

¹⁶ Eliška STEJSKALOVÁ, *130 let pacovského divadla*, *Z mého kraje* 19, č. 11, 1999, nestr.; srov. Ladislav KŘÍŽEK, *145 let ochotnického divadla v Pacově 1859-2004*, Pacov 2004.

¹⁷ Dana BALOUNOVÁ, *Ochotnické divadlo*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 69-71.

základna o jeho historii. Existuje pouze několik zmínek z časů, kdy v Pacově působil již jeho nástupce - Zpěvácký spolek Slavík.¹⁸ V průběhu posledních desetiletí se často vedly spory mezi současnými i minulými pokračovateli ve sboru Slavík, za jakých okolností a především kdy došlo k jeho vzniku. Částečnou odpověď lze nalézt v krátké práci pacovského rodáka a zároveň vystudovaného historika Ferdinanda Pakosty a poté v zápise Pamětní knihy města Pacova. Doposud se předpokládalo, že vznik sboru spadá do období let 1859-1862. Budeme-li však vycházet ze zmíněné Pakostovy publikace, pak musíme souhlasit s autorovým tvrzením, že „...*Kterého roku byl založen, určité nelze dnes říci*“.¹⁹ Přesto s ním lze polemizovat, ačkoli autor tuto útlou publikaci vydal několik let před první světovou válkou, v době, kdy ještě žili někteří pamětníci. Určitým potvrzením roku 1862 se staly jubilejní oslavy konané v roce 1912, kdy se slavilo padesát let pěvecké činnosti²⁰ (přestože by bylo očekávané spíše slavit jubileum tehdy stále činného Zpěváckého spolku Slavík, založeného r. 1874).

Teprve u druhého mladšího pěveckého souboru bylo možno využít materiálů z Archivu města Pacova. Problémem, s nímž jsem se musel potýkat u rekonstrukce jeho činnosti je nedostatek literatury pojednávající o jeho počátku. V průběhu staletí se do dnešních časů nezachoval, kromě útlé publikace Ferdinanda Pakosty, jediný památník k výročí ani paměti některého z členů. Osud psaných kronik je též neznámý. Přestože řada otázek zůstává, využil jsem při sestavování jeho historie záznamy uváděné v městské kronice, případně i soudobé tiskoviny, které referovaly o činnosti spolku či se zmiňovaly o události spojené se sborem.²¹

Poměrně složitou činností bylo i sestavení soupisu v městě působících spolků, kdy se většina dobové literatury věnovala v zápisech pouze těm nejstarším, u nichž uváděla i data založení. V případě činnosti ostatních jsem opět vycházel z již zmiňované městské kroniky. Snad z důvodu jejich nižší významnosti však datace chybí.

Závěrem lze říci, že dané téma zabývající se volno časovými aktivitami obyvatel, kulturním, spolkovým vyžitím i spolkovou činností v průběhu devatenáctého a dvacátého století se začíná posunovat v zájmu historiků a historiček do popředí. Především však existuje množství publikací vznikajících v rámci výročí měst a spolků,

---

¹⁸ O zpěváckém spolku Slavík více od s 48.

¹⁹ Ferdinand PAKOSTA, *Z dějin pěveckého ruchu v Pacově*, Tábor 1912, s. 7.

²⁰ SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 224.

²¹ Jedná se o tiskoviny Jiskra a Český jih.

jež vznikají k těmto jubileím. Jejich kvalita je různorodá, stejně jako je různorodý přístup jednotlivých autorů k historickým pramenům a jejich interpretaci.

V českém prostředí samozřejmě existují kvalitní publikace s užším zaměřením na dějiny měst. Vznikají zejména s vazbou na větší města, kterým se dostává potřebné finanční podpory.

V souvislosti se spolkovou činností se v posledním desetiletí začalo stále více autorů zabývat i sounáležitostí s občanskými elitami a formováním občanských společností přelomu devatenáctého a dvacátého století. Zde výzkum provádí především z českých autorů Lukáš Fasora.

2 Charakteristika Pacova z hlediska správy, průmyslu, hospodářství a demografického hlediska

Dříve než nahlédneme do prostředí života na pacovském maloměstě ve druhé polovině devatenáctého století a počátku století dvacátého, podívejme se na samotné město z několika různých hledisek.

Město Pacov²² se rozkládá na samotném okraji Českomoravské vrchoviny. Z hlediska nadmořské výšky se nachází v rozmezí 550 - 650 m. n. m., v lesnaté a poli zaplněné krajině, ohraničené dvěma vrcholy - Strážištěm (744. m. n. m.) a Svidníkem (739 m. n. m.).

Z pohledu státní správy a rozdělení české země, je důležité schválení nové organizace veřejné správy v roce 1849. Došlo k rozdělení Čech do sedmi krajů (zvláštní postavení pak měla Praha, jež stála svým zařazením mimo tyto kraje) a sedmdesáti devíti politických okresů, které tvořily nejmenší základní jednotku v principu veřejné správy.

V každém politickém okrese bylo dále zřízeno okresní hejtmanství²³ (pro Pacov se jednalo o hejtmanství v Pelhřimově) s pravomocí prvoinstančního úřadu. Pacov tedy spadal dle nové organizace správy pod Táborský kraj, do politického okresu Pelhřimov. V Pelhřimově zároveň sídlilo hejtmanství.

V roce 1868 došlo k reorganizaci veřejné správy a byly zrušeny kraje. Změny se dočkalo též rozdělení země na politické okresy. Nově měl jeden politický okres obsahovat dva či více okresů z let 1855-1868, kdy platilo předchozí rozdělení. Okresních hejtmanství se změna až na drobné detaily téměř nedotkla.

---

²² První historický přehled o dějinách města je dochován z pera Augusta Sedláčka v August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého - 4. díl Tábořsko*, Praha 1995, s. 204-213. Srov. Ferdinand PAKOSTA, *Město Pacov a okolí*, Praha 2005; Eliška STEJSKALOVÁ, *Pacov v zrcadle staletí*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 7-13. Přesný rok založení města Pacova nelze vysledovat z žádných dochovaných pramenů, přesto podle samotného názvu „Pacov“ lze souvislé osídlení místní oblasti zasadit do doby druhé poloviny dvanáctého století. První důkazy o existenci máme díky dochovanému náhrobku Hrona z Pacova z přelomu třináctého a čtrnáctého století. Prvním písemným dokladem je záznam z Knihy rožmberské o majetkovém sporu Oldřicha z Pacova z přelomu třináctého a čtrnáctého století. V dějinách Pacova bylo důležitými milníky získání privilegií za Malovců (1447) a povýšení na panské město za Španovských z Lisova (1597).

²³ V letech 1850-1855 bylo označováno také názvem podkrajský úřad. Viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 273.

Co se týkalo národnostního a demografického hlediska, patřil Pacov, mezi města s výhradně českými obyvateli a židovskou menšinou. K roku 1857 měl 2876 obyvatel, o čtyřicet tři let později byl zaznamenán údaj 2923 obyvatel. Roku 1910 pak sčítání poprvé překročilo třítisícovou hranici. Město obývalo 3027 občanů. Z hlediska náboženského patřil pacovský region dle údajů ze sčítání v roce 1910 ke katolickým oblastem. Minimum obyvatel se přihlásilo k evangelickému či židovskému vyznání.²⁴ Pacov byl rovněž sídlem děkanství, nacházela se zde i židovská synagoga²⁵ a židovský hřbitov.

Zvyšující se počet obyvatel působil kladně na rozvoj samotného města a jednotlivých živností. Pacov, jenž se téměř století vzpamatoval ze své zaniklé soukenické minulosti, se i dále příznivým způsobem rozrůstal. Stejná situace probíhala i v dalších městech koncem devatenáctého století v souvislosti s urbanizací, či-li přesídlováním obyvatel do měst, zlepšováním jejich sociálních podmínek či vyšší natalitou a řadou dalších faktorů.²⁶ Oproti průmyslovým oblastem a městům v nich však přírůstek v oblastech jižních Čech nebyl tak markantní jako například v severních Čechách, kde převažoval průmyslový charakter obživy obyvatelstva, oproti zemědělským oblastem mezi než patřil i Pacov.

Velkým význam pro zvýšení počtu obyvatelstva, kvality života v něm, rozvoj obchodu a řemesel znamenala stavba transversální příčné dráhy v letech 1887-1888. Díky snaze purkmistra Františka Nováka a majitele panství JUDr. Adolfa Weisse rytíře z Tessbachu se podařilo dosáhnout stavby a 16. prosince 1888 slavnostně otevřít nový šedesát devět kilometrů dlouhý úsek trati Horní Cerekev-Pelhřimov-Pacov-Tábor.²⁷

Zdroj obživy byl dán poměrně drsnými klimatickými podmínkami vysočiny. Přes jistý rozvoj živností, řemesel a drobného strojírenství převažoval v zaměstnání obyvatel ve sledovaném období agrární způsob obživy. Vzhledem k nadmořské výšce kolem 600 m. n. m. byly hlavní pěstovanou plodinou brambory, krmná řepa a obilí. Díky množství lesnatých porostů se zde rozvinul i dřevozpracující průmysl.

Z průmyslového odvětví ve městě nejvíce vynikaly truhlářské firmy, se širokým okruhem vývozu do celých Čech i ciziny, zejména díky dostatku kvalitního dřeva

---

²⁴ Konkrétně 2843 katolíků, 20 evangelíků a 164 izraelitů. Více ke sčítání lidu v r. 1910 v SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha*, s. 169-170.

²⁵ Datum jejího zániku je neznámé.

²⁶ Ludmila FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 142.

²⁷ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha*, s. 65. Přípravné práce provázely spory o místě vedení dráhy. Původně byla vyprojektována pouze trasa z Jihlavy přes Horní Cerekev, Jindřichův Hradec do Veselí nad Lužnicí.

ke zpracování a další výrobě. O kvalitě truhlářského odvětví svědčila i vzdělanost jednotlivých truhlářů, kteří získávali své zkušenosti jak ve Vídni tak i v Mnichově, Praze či Brně.²⁸ Postupného významu dosáhl i kotlářský a mědikovecký závod Josefa Hradeckého, založený r. 1876. Postupně došlo k rozšíření z malé dílny v jeden z největších průmyslových závodů v pacovském regionu. Prvořadá orientace byla směřována na oblasti Českomoravské vysočiny, kde se rozvíjelo zemědělské lihovarnictví.²⁹ Třetím specifickým průmyslovým odvětvím, které se zde rozvinulo na přelomu devatenáctého a dvacátého století, byla kožedělná výroba.³⁰

Samotné město s polnostmi i pozemky patřilo pod Velkostatek Pacov, jenž byl majetkem nejprve hraběte Löwensteina³¹ a v roce 1870 pak přešel do rukou vídeňského advokáta³² Adolfa Weisse rytíře z Tessbachu.³³ Na spravování majetku JUDr. Weisse se podílela především rodina Steinbachů, která si funkci ředitele velkostatku podržela i po vzniku Československé republiky v roce 1918.³⁴ Celková rozloha pacovského velkostatku činila 2041,76 ha a přiřčeny k němu byly statky Budislav, Záluží, Talmberk a Těchobuz.³⁵

Důležitou roli ve městě hrály i veřejné úřady. Pacov byl místem, kde se nacházel okresní soud, c. k. berní, poštovní či telegrafický úřad³⁶. Zároveň zde docházelo k rozvoji peněžních ústavů. Od r. 1864 zahájila svojí činnost záložna, k roku 1882 přibyla Okresní hospodářská záložna a od 15. ledna 1910 se podařilo dosáhnout otevření městské spořitelny. Postupem času došlo i ke zřízení dalších orgánů městské samosprávy, např. lidové čítárny, městského chudobince, studentské noclehárny, opatrovny či městského muzea a městského archivu.

Velký význam pro město mělo i školství. Jak již bylo zmíněno, Pacov byl co se týče složení obyvatel, většinově český. Menšinu tvořila židovská komunita³⁷, která měla

---

²⁸ Počátky moderního chápání truhlářství ve městě spadají do sedmdesátých let devatenáctého století, kdy byla založena nejprve dílna Petra Hájka a následně Václava Dvořáka či Karla Vytisky. Postupně docházelo i k přidružování dalších podpůrných řemesel truhlářství a rozšiřování počtu zaměstnanců. K problematice truhlářství více Miroslav HLADÍLEK, *Průmysl a řemesla v Pacově*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 41.

²⁹ Například oblast Telčska.

³⁰ Od roku 1895 zde působila firma „Roubíček, Arnstein, Backer“.

³¹ Pacov byl jeho majetkem od r. 1844 do roku 1870.

³² Josef DAVID, *Historie města Pacova*. Seminární práce, Pacov 2005, s. 9.

³³ Vlastníkem byl až do roku 1945, kdy mu byl majetek zkonfiskován československým státem.

³⁴ Jednalo se o Františka Steinbacha a jeho syna Bedřicha.

³⁵ F. PAKOSTA, *Město*, nestr.

³⁶ Okresní soud sídlil ve městě od r. 1850, c. k. poštovní úřad svojí činnost zahájil mezi léty 1838-1839.

³⁷ Největší počet Židů byl ve městě zjištěn po sčítání obyvatel v roce 1910 - sto šedesát čtyři.

ve městě svoji školu, jejíž sídlo bylo pravděpodobně v domě č. p. 251. Byla však neznámo kdy zrušena.³⁸ Větší důležitosti poté získala výstavba nové školní budovy na pacovském náměstí dokončená roku 1881. Nahradila tím starou nevyhovující školní budovu i prozatímní místnost v zámku, v níž se vyučovalo v šedesátých a sedmdesátých letech devatenáctého století. Mezičlánkem mezi zámkem a novou školní budovou na náměstí č. p. 321 pak bylo využívání pronajaté místnosti v domě Petra Šohaje.³⁹ Od r. 1886 se pak přeměnila obecná škola v měšťanskou chlapeckou školu. K roku 1887 se váže i vznik učňovského školství, jenž je spojen s osobou ředitele Jindřicha Stejskala⁴⁰. V roce 1900 se poté své vzdělávací instituce dočkaly i dívky. Byla totiž založena měšťanská škola dívčí, jež sídlila v budově dnešního městského muzea č. p. 273. Neméně důležitou roli v dějinách pacovského školství sehrál místní Dámský spolek Libuše, usilující o zřízení opatrovny, předchůdkyně mateřských školek, k čemuž došlo v roce 1908.

---

³⁸ Více k polemice ohledně židovské školy Anežka CHALOUPKOVÁ, *Židovská komunita v Pacově a její školství*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 33-38.

³⁹ Anežka CHALOUPKOVÁ, *Pacovské školství v letech 1886-1971*, Pacov 1972, s. 13.

⁴⁰ Vznikla „Průmyslová škola pokračovací“ s výukou ve večerních hodinách a v neděli odpoledne.

3 Pacov v odraze přelomu dvou staletí

Město Pacov se koncem devatenáctého století rozkládalo na rozloze 1610 m². K roku 1893 se ve městě nalézalo tři sta padesát domů, jejichž počet se do sčítání obyvatel v roce 1910 zvýšil na tři sta sedmdesát devět domů.⁴¹

Budeme-li dělit město Pacov, můžeme jej rozčlenit do několika částí. Dělicí čarou ve městě byla písecko-poličská silnice vedoucí od severovýchodní části města přes okraj pacovského náměstí a pokračující jihozápadním směrem skrze městskou část Kozimberk na Tábor.

Přirozeným historickým jádrem města bylo náměstí rozkládající se ve středu Pacova. Dominantami náměstí byl gotický chrám sv. Michaela v jeho severní části a dále pak od r. 1881 západně od chrámu nová chlapecká měšťanská škola, pod níž se nacházelo sídlo radnice, která roku 1917 vyhořela. Zbytek čtvercového, směrem k jihu se svažujícího náměstí tvořily po obvodu nízké jednopatrové domy. Ve spodním rohu vedle radnice, směrem do ulice Španovského, měla své místo městská kašna, střed náměstí patřil od r. 1906 soše sv. Václava. Kromě chrámu sv. Michaela se rozkládala na náměstí i budova děkanství.

Při posunu směrem severně od chrámu sv. Michaela upoutala pozornost každého návštěvníka přítomnost druhý kostel ve městě. Jednalo se o barokní klášterní kostel zasvěcený sv. Václavu (rozkládající se na valech). Na samotný kostel plynule navazuje stavba pacovského zámku, jejíž historie sahá do období čtrnáctého století.

Zejména díky dcerám bývalého majitele pacovského panství, svobodného pána von Vorst-Gudenau, došlo ke zřízení zámeckého parku. Chtěl-li jej navštívit některý z obyvatel města a dostal-li povolení od zámeckého pána, vydal se od zámku okolo pivovaru východním směrem. Zde na něho čekaly louky a soustava tří rybníků, zvaných Pivovarský, Cihelský a třetí nepojmenovaný, rozlohou drobný rybníček, který byl po krátké době přeměněn na louku.

Velmi výstižné bylo pojmenování pro tu oblast města, která navazovala na komplex zámku, bývalého klášterního zámku. Na cípu jeho severního okraje se totiž rozkládala klášterní brána, proto zde bylo obvyklé označení „*Za Branou*“. V pozdějších obdobích devatenáctého století se započalo s přirozeným rozšiřováním města i severovýchodně

---

⁴¹ F. PAKOSTA, *Město*, nestr.

za zmíněnou bránu. Pro tato místa vžilo označení „*Na Blatech*“. Právě na Blata navazovaly severozápadním směrem k Lukavci, druhé městské sady zřízené zásluhou okrašlovacího spolku roku 1904. Pojmenování nesly po osobnosti Františka Ladislava Riegra.⁴²

Při cestě z Blat k náměstí jižním směrem míjel návštěvník Pacova po levé straně Myslíkovu ulici a o něco níže Svatojánskou ulici, kterou procházela zmíněná písecko-poličská silnice. Při vyústění této silnice z ulice Svatojánské mimo město, se rozkládal na pokraji Pacova židovský hřbitov, jehož vznik spadá do konce sedmnáctého století, respektive do roku 1680, kdy židovská obec zakoupila pozemky pro jeho zřízení.

Východní část města tedy tvořila na severovýchodě ulice Svatojánská, rovnoběžně s náměstím pak probíhala tzv. Spálená ulice.

Jižní část města od náměstí ústila do několika směrů. Jedním z nich bylo vyústění příznačně nazvané ulice Nádražní směřující k příčné dráze, která byla pro Pacov otevřena v roce 1888, ale jejíž umístění bylo poněkud nešťastně situováno přibližně dva a půl kilometru jihovýchodně od náměstí. Mezi touto ulicí a silnicí vedoucí směrem na Tábor a Písek se rozkládala městská jatka, jimiž zde končilo město.

Z druhé strany silnice směřující na Tábor byl umístěn malý hřbitovní kostelík sv. Barbory. Právě on a k němu přiléhající katolický hřbitov, patřil do městské části „*Kozimberk*“. Poslední nepopsanou částí města zůstala západní zóna směřující na Zhoř či Bedřichov. Do této části se bylo možno podívat, vyšlo-li se buď z Kozimberku západním směrem a nebo se pokračovalo z náměstí okolo radnice zmiňovanou Španovského ulicí. Oba směry ústily nejprve k domu Matěje Šohaje, později po jeho smrti zvaném jako obecní dům „*Na Šohajovém*“. Odtud následně vedla cesta, lemovaná po obou stranách do roku 1908 starými masnými krámy⁴³, ústícími ke kotlářskému závodu Josefa Hradeckého, kde se cesta a později i zřízená silnice púlila doleva na Bedřichov, doprava na Zhoř.

Druhou část této kapitoly bych chtěl věnovat přiblížení místní každodennosti života obyvatel Pacova.

Podíváme-li se na velikost a rozložení města, zjistíme, že hlavním centrem veškerého dění v Pacově bylo zejména náměstí. Přirozeně se čilý ruch do těchto míst soustředil během školního roku, kdy žáci navštěvovali nejprve starou jednopatrovou

---

⁴² Dnes nese označení po svém rodákovi Antonínu Sovovi, jehož urna s popelem a památník se nachází právě v tomto parku.

⁴³ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 134-135.

školu a později i měšťanskou chlapeckou školu. Nejinak tomu bylo při bohoslužbách, zejména v neděli a o svátcích, kdy se místní v hojném počtu scházeli právě na náměstí u chrámu sv. Michaela. Důležitost náměstí vystihovala i přítomnost radnice pod měšťanskou školou a situování městské záložny v jednom z rohů náměstí.

Pro obyvatele města během roku hrály důležitou roli zejména dva faktory. V duchu převládajících tradic, totiž prožívali veškeré církevní události a náležitě je dle typu katolických svátků oslavovali. Druhý souvisel především se způsobem obživy části obyvatel. Přestože se měnil charakter zaměstnání, značná část obyvatel stále pracovala v zemědělství.

Hned začátek občanského roku přinášel pro obyvatele Pacova několik událostí. Po právě končících vánočních svátcích totiž přicházela na řadu oslava příchodu Tří králů. Radost dětem po právě končících vánočních svátcích mohla dělat snad jen sněhová nadílka, jelikož jim právě končily vánoční prázdniny. Jestliže děti byly ze sněhu nadšené a využívaly této možnosti k sáňkování Myslíkovou ulicí směrem na náměstí, větší starosti znamenaly přívaly sněhu pro ostatní.

Teprve počátek února, posledního ze zimních měsíců, působil na obyvatele radostnějším dojmem. Právě v únoru totiž městem procházely maškary. Jednou z nejoblíbenějších radovánek obyvatel, bylo masopustní veselí. Stejně tak v tomto období probíhaly každoročně taneční zábavy pořádané v rozličných hostincích, především pak v sále „*Na Panské*“. Pravidlem se stalo i konání maškarního plesu, který si pod svojí patronaci bral vždy některý z místních spolků.

Tyto události byly předzvěstí již blížících se Velikonoc. Po období veselí, totiž následoval půst a náležitá příprava na nejdůležitější křesťanské svátky v roce.⁴⁴ Již na Zelený čtvrtek přišla na řadu místní tradice, kdy chlapci s řehtačkami a klapačkami obcházeli v podstatě celé město. Jejich cesta začínala v zámku, následně v párech prošli Blata i Kozimberk a odtud se vraceli zpět na náměstí ke kostelu. Jestliže můžeme hovořit o Velikonocích i jako o svátcích „*příchodu jara*“, pak k prvním slunečním paprskům patřily i vycházky do okolní krajiny a oblíbených výletních hostinců.⁴⁵ K oblíbeným cílům tak kromě zámeckého parku, patřily i zmiňované letní hostince

---

⁴⁴ Toto období přípravy na Velikonoce bylo naplňováno procesími na Strážišťe či Křemešník u Pelhřimova, v době tzv. křížových dnů, tedy dnů, kdy probíhaly modlitby u jednotlivých zastavení křížové cesty.

⁴⁵ Eliška STEJSKALOVÁ, (ed.), *Paměti Josefa Šteidlera z Pacova*, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 13, Pelhřimov 2002, s. 63.

„Na Vejvarce“, „Kuňovka“⁴⁶ či „Tručába“. Pokud si některý z místních chtěl udělat poněkud delší procházku, nabízely se mu především dvě možnosti. Jednak mohl vyrazit na deset kilometrů vzdálený vrch Strážiště, kde se nacházela i kaplička zasvěcená sv. Janu Křtitelovi, nebo naopak se vydat opačným směrem k obci Černovice na druhý vrch Svidník.

Do stejného období roku, tzn. do přelomu března a dubna, spadala i jedna z oblíbených slavností místních obyvatel. Zejména po založení Okrašlovacího spolku v r. 1895 se dařilo ve spolupráci s učiteli pořádat stromkovou slavnost.⁴⁷ Před školní budovou na náměstí se pak sešlo velké množství školních dětí se svými učiteli a početné zástupy dospělých. Odsud se vyrazilo na konkrétně určené místo a v celém zástupu zaznívaly rozličné písničky, o které se starala právě školní mládež.

S koncem dubna, došlo i na oslavu pálení čarodějnic. To se okolo celého městečka rozhořely ohně, centrálním a oficiálním místem pak bylo pálení „Na Skalce“ za Tručábou směrem na Lukavec.

S příchodem května se pořádaly dle tehdejších zvyklostí, obvyklé poutě do blízkého i vzdálenějšího okolí. Záběr pacovských poutníků byl poměrně rozsáhlý, více již sám autor Pamětí, Josef Šteidler: „*Poutníci z Pacova chodili na pouť do Maria Cellu (Mariazell) ve Štýrsku a putování trvalo čtrnáct dní...Toho času chodili poutníci z Pacova také do Vambeřic v Kladsku; cesta trvala čtrnáct dní.*“⁴⁸ Pokud se nemohl některý z poutníků zúčastnit daného procesí, měl příležitost oslavit poutě i na dalších, značně bližších církevních místech. Například častým cílem procesí, která vycházela od chrámu na náměstí, byla kaplička zasvěcená sv. Janu Křtiteli na vrchu Strážiště.

Jedním z nejvíce vážených svátků v roce, byla oslava Božího těla. Tehdy dle zvyku dívky uvily věnečky, které pak rozdávaly členům procesí. Nejprve však tyto věnečky prošly svěcením, aby ochraňovaly stavení od pohrom, především od požárů způsobených bleskem. Jejich obliba a zájem o ně proto byl hojný. Vedle vití věnečků, byla naplňována i městská tradice střílením z hmoždířů, od které se ale postupem času upustilo.

Červen byl pro školní mládež posledním měsícem vyučování. Nebylo se proto čemu divit, že se všichni žáci těšili na dvouměsíční prázdniny. S příchodem prázdnin se domů

---

⁴⁶ Obě lokality s hostinci se nacházely za pacovským nádražím.

⁴⁷ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 160.

⁴⁸ Eliška STEJSKALOVÁ (ed.), *Paměti Josefa Šteidlera*, in: *Vlastivědný sborník Pelhřimovska 13*, Pelhřimov 2002, s. 63.

navraceli i vysokoškolští studenti zvláště z Prahy, kteří během roku neměli mnoho příležitostí zavítat domů. S jejich příjezdem ožil i ruch ve městě. Studenti zvyklí vyseidávat v kavárnách a hostincích, využívali těchto možností i v Pacově.⁴⁹ Proto navštěvovali jak letní hostince, kde se každé dva týdny konala o neděli zábava, tak se podíleli na činnosti některých spolků, zejména pak ochotnického divadla, v jehož kulisách se většina z nich realizovala. V teplých letních měsících určitě vyráželi za koupáním, bohužel o tomto se prameny blíže nezmiňují.

Velkých oslav se každoročně dostávalo výročí upálení Mistra Jana Husa v Kostnici, které připadalo na počátek července. To se znovu scházel lid nejprve na každoročních přednáškách v zámeckém divadle, kde se v průběhu desetiletí vystřídal mnoho řečníků a významných návštěvníků, kteří hovořili o přínosu Mistra Jana Husa a jeho činnosti. Večer se pak znovu, stejně jako při pálení čarodějnic, zapalovala hranice „*Na Skalce*“ za Trucbábou.

Především školou povinným dětem ubíhaly volné dva měsíce velice rychle, a nakonec jim nezbylo nic jiného než v září usednout do školních lavic. Neuplynula však příliš dlouhá doba a následovaly tzv. bramborové vagace. Byla přerušena výuka a jak děti, tak dospělí pomáhali s dobýváním brambor.

Přelom září a října symbolizovala pro město každoroční slavná svatomichalská pouť. O poutní neděli se konala slavnostní mše svatá, za účasti spolků i mnohých občanů. Jak si však stěžoval kronikář v roce 1908 „...*pouť co se týče počasí se vydařila, ale ze strany obchodníků a prodavačů velmi slabá.*“⁵⁰ Při pohledu do dochovaných záznamů jistíme, že úroveň této pouti, byla značně kolísavá, a zájem ze strany obchodníků a prodavačů se každý rok proměňoval. Přesto se ve městě vždy našly krámky s občerstvením a cukrovinkami, střílny či kolotoč, který se těšil u dětí velké oblibě.

Po místní pouti již obvykle přicházel podzim v celé své barevné kráse. Přišlo období výlovu rybníků, a tak došlo i na výlov malých rybníčků u Trucbáby spojený s pečením brambor a smažením ryb.

Ještě skončil církevní rok a přišel advent, vzpomínalo se na zemřelé. O Dušičkách se proto slavila slavnostní mše svatá a lidé obcházeli, stejně jako dnes, hřbitovy a vzpomínalo se na ty, kteří již nebyli mezi živými.

---

⁴⁹ K tomuto účelu jim mohl sloužit dostatečný počet devatenácti městských hostinců.

⁵⁰ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 139.

Jakmile započalo období očekávání příchodu Ježíše Krista na svět, nebo-li adventní čas, změnil se ráz kulturního života ve městě. Právě v době adventní byly totiž zakázány veselice i taneční zábavy. Stejně tak se přiblížily první zimní prosincové dny, mezi nimi i svátek sv. Mikuláše. Na tento den se proto každoročně scházel ve městě Mikuláš s andělem a čerty a chodili od domu k domu a domlouvali, možná i lehce strašili, zlobivá dítka. Děti se pak dočkaly doma většinou sladkých odměn, případně sušeného ovoce. Obvyklé bylo i konání mikulášských večírků.

Po dlouhá desetiletí byl počátek prosince spojován i s oslavou mší na počest výročí nástupu císaře Františka Josefa I. na trůn. Účastnilo se jí vždy jak celé městské zastupitelstvo, tak i zástupci jednotlivých spolků. Tento den zároveň pravidelně docházelo o osmé hodině ranní ke schůzi členů zastupitelstva, při níž byl vzdán hold jeho císařské milosti a činěny různé deklamace. Rovněž byla zpívána rakouská hymna.

Konec kalendářního roku byl již obvykle spojován s vánočními svátky. Byly to jedny z těch svátků, kdy měla rodina možnost se sejit v plném počtu a v rodinném kruhu oslavit narození Ježíše Krista. Na Štědrý den se samozřejmě dodržovaly různé vánoční zvyky, zdobil se stromeček a připravovaly se drobné dárky. V Pacově bylo zároveň zvykem, že v tento den chodil městský sluha vytrubovat betlémskou píseň s přáním šťastných svátků a povedeného vstupu do nového roku. K tomu jej doprovázela žena, která nosila připravenou ošatku, do níž byla obdarována různými drobnostmi např. vdolky, vánočkami, případně krejcary. Sváteční večer pak zakončovala slavnostní půlnoční mše v chrámě sv. Michaela.

O druhém svátku vánočním, na tzv. koledu pak vycházeli chlapi koledovat po městě. Poté následoval opět 1. leden a tyto mnou popisované významné události v životě města opětovně vstupovaly do dalšího koloběhu.

4 Kultura, spolek, maloměsto a lokální elita

Ještě než-li přistoupím k dějinám jednotlivých spolků a jejich legislativě, považuji za důležité, pokusit se o drobný nástin a vysvětlení některých základních pojmů, které na dalších stranách této práce používám a pracuji s nimi.

Jedná se o čtyři základní pojmy charakteristické pro dlouhé devatenáctého století. Zároveň se jedná o pojmy zásadní, které se dostávají do vzájemných souvislostí.

4.1 Kultura

Slovo kultura a jeho používání lze vysledovat do klasické doby či lépe do doby předlatinské. Tehdy bylo jeho významem kultivování a pěstování, teprve až osmnácté století začalo pracovat s tímto pojmem i v souvislosti s lidskou společností.⁵¹

Jak se domnívá přední český historik Jaroslav Marek, který se věnuje zejména dějinám a teoriím dějepisectví, samotné určení pojmu kultura je z dnešního pohledu velice obtížným a nelehkým úkolem. Jestliže chceme hovořit o kultuře jako o jednotném celku, narazíme na základní problém s neexistujícím určením názvu kulturních epoch pro devatenácté a dvacáté století. Jak Marek uvádí, „*hovoří se dnes o moderní kultuře*“.⁵² Jaká tedy byla struktura kultury a s čím souvisel její vývoj v našich zemích? S jednoznačným vyzvednutím kultury jako zbraně českého národa přichází již na konci osmnáctého století nastupující národní obrození.⁵³ Především rozvíjející se školství a větší touha po poznání a vzdělání byli příčinou intelektuálních schopností a vzdělanosti jednotlivců a českého národa. Nositelem kultury se stalo přirozené centrum českých zemí, Praha. Byla místem střetávání se různých národností i různorodou kulturou a zároveň také vysoce intelektuálním centrem, kde zaujímala své výsadní postavení Karlo-Ferdinandova univerzita. Byla učiněna epicentrem v němž započala vznikat první vědecká uskupení a sdružení jako odrazy událostí probíhajících zejména v osvícenské Francii. Docházelo tak k navyšování intelektuální úrovně.

---

⁵¹ K tematice kultury, vývoji civilizace a kulturní antropologie, je v českém prostředí podstatná publikace od Václava Soukupa. K vývoji slova kultura, filozofickým teoriím na toto téma více V. SOUKUP, *Dějiny*, Praha 1996, s. 212-215.

⁵² J. MAREK, *Česká moderní kultura*, Praha 1998, s. 7.

⁵³ Jaroslav Marek zmiňuje v úvodu tento všeobecně přijímaný fakt a zdůrazňuje, že tento mezník byl přijímán jak v minulosti (z důvodu odtržení a vyvázání z vazeb na náboženskou ideologii), tak je uznáván i dnešní literaturou díky tomu, že je výrazným mezníkem i v evropském měřítku. Tamtéž, s. 8.

Kultura se stala důležitou součástí boje za český národ, český jazyk, literaturu a vlastenecké cítění, v průběhu necelého století pro většinu pročesky smýšlejících jedinců. Velkým kladem pozvednutí kultury bylo i aktivní zapojení obyvatel do tohoto procesu.⁵⁴ Zejména Praha započala jako společenské a veřejné centrum určovat kulturní směřování a ráz pro celé české království. K udržování tradic kultury sloužilo divadlo a literatura. Ty sehrávaly nepostradatelnou roli v rozvoji celé společnosti i spolkové činnosti na našem území.

Centry tohoto rozkvětu se stávaly vznikající kavárny, besedy či hostince, v nichž se sdružoval lid. Konaly se zde schůze a rozvíjely se myšlenky, měnil se životní styl obyvatel, kteří považovali kulturu za nositelku národa, na jehož rozvoji by se měl podílet každý vlastenecky smýšlející Čech. Právě po vzoru patriotických myšlenek Pražanů, které se šířily z tohoto města, byl kulturní život a styl, roznášen a rozšiřován po celé zemi. V tomto duchu pak vznikaly spolky a sdružení. Započal čilý kulturní život.

4.2 Spolek

*„Spolek v mluvě obecné výraz povšechný, kterým se rozumějí různé formy sdružení.“*⁵⁵ Těmito slovy začíná výklad pojmu v Ottově slovníku naučném. Od druhé poloviny devatenáctého století je s kulturou a jejími projevy spojeno i spolčování. Co lze tedy považovat za spolek?

Můžeme jím označit zcela dobrovolné sdružování se, určitým způsobem pospolitě, vznikající vždy za jistým účelem. Spolčování jako jedno ze základních lidských práv a svobod je projevem fungování občanské společnosti a znakem kulturního i veřejného života. Možnost uplatňování tohoto práva záviselo vždy na povolení ze strany státního aparátu. Díky svému významu patřilo v devatenáctém století mezi jedny z hlavních hesel revolucí, a to vedle práva na svobodu či práva shromažďovacího.

V evropském měřítku se tomuto termínu pak velmi podobá anglické slovo „club“, česky klub. Jeho výklad je velice podobný českému⁵⁶, přesto v našem prostředí se toto označení používalo především u takových sdružení, jejichž základ činnosti lze nalézt v angloamerických zemích a v našich krajinách se na tato uskupení pouze navazovalo

---

⁵⁴ O tomto přínosu více Petr ČORNEJ a kol., *Dějiny země Koruny české II. díl*, Praha 1992, s. 137-138.

⁵⁵ Heslo *Spolek*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XXIII, Praha 1905, s. 893.

⁵⁶ „*Jedná se o spolek či sdružení k nějakému společnému účelu, jako k zábavě, pěstování literatury, politiky nebo národního hospodářství.*“ Heslo *Klub*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XIV, Praha 1899, s. 413.

a přejímalo se toto označení.⁵⁷ Více ke spolkům a jejich vývoji nalezne čtenář v následující kapitole.

4.3 Maloměsto

Jevem typickým zejména pro devatenácté století, byla existence tzv. maloměst a maloměšťáctví. V době industrializace a počínající urbanizace českých měst začala postupně vznikat a růst města s průmyslovým zázemím. Počala vznikat industrializovaná centra, a města jako Praha či Plzeň, značně rozšířila počet svých obyvatel, kteří přicházeli za prací jak z měst, tak i maloměst či vesnic. Stejně jako společnost, tak i města se vyvíjela a proměňovala. Jak zmiňuje ve svém příspěvku ve sborníku „*Město v české kultuře 19. století*“ Otto Urban, pro české prostředí je typických několik základních znaků. Prvním je velká hustota osídlení, kdy vesnice a obydlí byla příliš blízko sebe, což již od začátku znamenalo pro rozvoj měst poněkud horší výchozí předpoklady. Druhým zdůrazňovaným faktem byla neadekvátnost rozrůstání měst v ohledu na růst industrializace. To v podstatě znamenalo, že nedocházelo k tak velkým přesunům obyvatel jako v jiných částech Evropy.⁵⁸ Vystává tudíž otázka, jaká byla situace v malých městech a městečkách.

Poměry se v malých městech příliš neměnily. Počet obyvatel rostl, přestože tempo přírůstku nebylo nikterak značné. Maloměsta si i během industrializačního rozvoje zachovala svoji maloměstskou svéráznost umocňovanou stereotypy. Tyto stereotypy byly zaznamenány jak ve veřejném, tak i soukromém životě. Jedním z nich, bylo poměrně složité přijímání nových modernizačních procesů, lpění na konzervativních přístupech k životu i situace, že životní rytmus v maloměstech určovala střední měšťanská vrstva. Celkový stav na malých městech vypadal poměrně nelichotivě. Zaostalost, desetiletí trvající chudnutí městeček a zároveň neochota středních vrstev-tzv. maloměšťáků, způsobovaly nevůli k rozvoji v kulturním či jakkoli čínském směru. Obyvatelé maloměst tak měli svoji svéráznou mentalitu, leckdy jejich orientace ve společenských podmínkách se uskutečňovala pouze na základě životních zkušeností získaných uvnitř své rodiny, rodného města, farní obce, případně místa, kde docházelo k trhům a v rámci panství.

---

⁵⁷ Dokladem tohoto tvrzení budiž vzniklé Bruslařské kluby, případně dodnes velice populární sportovní kluby - fotbalové, hokejové či jiné.

⁵⁸ Otto URBAN, *K některým aspektům životního stylu českého měšťana v polovině 19. století*, in: *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983, s. 35-36.

4.4 Lokální elita

S dějinami maloměst i velkoměst devatenáctého a dvacátého století jsou neodmyslitelně spjaty tzv. občanské lokální elity. Každé město mělo ve svém čele obecní samosprávu tvořenou jedinci, kteří v podstatě reprezentovali veřejný život a v rámci své funkce rozhodovali o dění v něm. Většina těchto vysoce postavených osob ve veřejné obecní správě, získávala pravomoc a politickou prestiž, jež mohla později sloužit i k jejich vyzvednutí do vyšších pozic v rámci politického života habsburské monarchie. V případě, že se i politicky angažovali, hovoříme již o politických elitách. Dalším typem, který se poněkud s pojmem politických elit překrývá, je termín ekonomické elity. Ty byly typické zejména v oblastech průmyslového rozvoje, neboť se jednalo o privilegované osoby podnikatelů, kteří stály v čele jednotlivých podniků. Když poté docházelo ke komunálním volbám, svojí váženost opírali právě o úspěchy spojené se svými podnikatelskými aktivitami. Zcela typickým znakem, který je možno nalézt v záznamech z doby devatenáctého a dvacátého století, je hromadící se počet funkcí, které zastávali tyto lokální osobnosti. Kromě aktivit spojených s vykonáváním svého úřadu v obecních zastupitelstvech a výborech, se stávali i nepostradatelnými členy široké škály spolků. V nich povětšinou hrály velevýznamnou roli, protože se značnou měrou podílely na jejich činnosti, svým respektem a vahou svého vystupování, dávali spolku jistou záštitu kvalitní reprezentace. Pro spolková sdružení toto spojení zaručovalo v různé míře i lepší výchozí pozici v poměru k vedení měst a obcí. Především co se týče vyjednávání s občanskou samosprávou obcí a měst, bylo výhodné mít co nejvýše postavenou osobnost v rámci spolku, která rozhodovala i o věcech v zastupitelstvech.⁵⁹

Poněkud odlišná situace ohledně činnosti lokálních elit byla v maloměstech. V nich zastoupení ekonomických osobností nebylo tak početné. Tyto mezery proto zaplňovaly vrstvy řemeslníků a živnostníků, kteří si povětšinou po dlouhou část svého života, udržovali možnost zasahovat do komunální politiky a řízení obecních záležitostí. Jak ukazuje dílčí studie o občanských elitách, důležitou roli v těchto malých městech, tzv. „perifériích“ hrálo zejména náměstí, kde se symbolicky odehrávaly za účasti předních

---

⁵⁹ Dle Lukáše Fasory a Pavla Kladiwy proto jednoznačně nelze činnost lokálních elit pominout, jelikož záběr jejich činnosti ve věcech veřejných, jednoznačně ovlivňoval chod spolkového, kulturního i veřejného života. Lukáš FASORA - Pavel KLADIWA, *Obecná samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice*, in: Lukáš FASORA - Jiří HANUŠ - Jiří MALÍŘ (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno 2006, s. 17.

spolků a maloměstských osobností, veškeré pro město zásadní události. Zde hovořím hlavně o slavnostech, průvodech či oslavách církevních svátků a veselí.

Zcela přirozeně, se proto v tomto prostředí ujímaly vedoucích postavení v obecní politice osoby živnostníků, řemeslníků, majitelé drobných podniků a možná trochu překvapivě i hostinští.

5 SPOLKY

Jak vznikaly spolky - historický vývoj

Naprostou přirozeným procesem typickým pro lidské pokolení od počátku jeho existence bylo shromažďování se do skupin a různých společenství, komunit, svazů a dalších celků nevyjímaje. Od dob feudální společnosti pak významnou úlohu hrálo i zařazení do stavů, do nichž se daný jedinec narodil. To ho předurčovalo k určitým povinnostem vyplývajícím z jeho postavení.

Od dob husitských válek lze začít hovořit o vzrůstající moci měst a přeměně městské společnosti především v patnáctém a šestnáctém století. To vše sebou přinášelo nové, ještě striktnější rozdělení obyvatelstva na různé vrstvy především dle sociálních hledisek. K tomu jednotlivé skupiny obyvatel, které se snažily získat postavení ve městě, vytvářely mocenská uskupení na svoji obranu, ochranu a sdružování se. Jednalo se především o složku řemeslnickou a i spolky cechovní.

Výjimku tvořilo období renesance a humanismu, kdy po celé Evropě vznikala řada vzdělaneckých a vědeckých uskupení, v jejichž zájmu se inteligence snažila zúročit odkaz antických předků.

Lze říci, že stavovská společnost neznala pojem „*kulturní spolek*“. Existovaly ale především spolky podporující ekonomiku státu⁶⁰, případně různé mocenské svazy.

Teprve osvícenství, myšlenkové a kulturní hnutí, přineslo změnu a vznik asociálních hnutí. Po celém světě se začaly šířit myšlenky předních osvícenců v čele s Voltairem, Montesquieum, Rousseauem a dalšími. Stále hlasitěji se začaly ozývat hlasy volající po svobodě, volném sdružování a shromažďování, po přirozených právech člověka a jeho rovnosti před zákonem. V Evropě proběhla první vlna průmyslové revoluce a docházelo k dalším nevratným změnám ve společnosti a její následné přeměně. Panovníci, monarchové a zejména učenci, si začali uvědomovat nutnost vzdělání a poznání.

V českém prostředí v rámci habsbursko-lotrinské monarchie, se k nutnosti změn postavil čelem především Josef II., k osvícenským změnám a myšlenkám v průběhu let dospěla i jeho matka Marie Terezie. Právě období druhé poloviny osmnáctého století je dobou zakládání prvních městských a venkovních škol, dobou stavby prvních divadel⁶¹

---

⁶⁰ Ať již zmíněné cechy nebo různé svazy vzniklé z důvodu obchodování apd.

⁶¹ Založeno bylo r. 1783 Nosticovo divadlo, na Koňském trhu se hrálo v Boudě.

vzniku hereckých spolků a v neposlední řadě také obdobím zrodu učeneckých a tajných společností. Začala dějinná etapa známé v dějinách jako „národní obrození“.

Přelom osmnáctého a devatenáctého století znamenal pro Evropu dobu vyrovnávání se s francouzskou revolucí, napoleonskými válkami a revolucemi, které poté zasáhly jednotlivé státy jak na evropském kontinentě, tak i mimo něj. Impulsem, který varoval absolutistickou habsbursko-lotrinskou říši, byl již zmiňovaný vznik tajných společenstev v čele se „svobodnými zednáři“. Stát se tak začal zabírat spolkovým životem a nutností jej kontrolovat, zasahovat do něj a v neposlední řadě jej zakazovat. Postupně se však začaly šířit myšlenky volnosti, sdružování, spolčování, což vedlo stát k pochopení nezbytnosti vytvoření zákonných norem a legislativy, pomocí nichž byl spolkový život korigován.

Kořeny spolkového života v monarchii a dvoustátí a jejich zákonné usměrňování

Od okamžiku utvoření prvních spolků bylo zřejmé, že na jejich ustanovení musí dohlížet stát. Nejdříve byl dohled řešen prostřednictvím různých nařízení, teprve později došlo k vytváření samotných zákonných norem, k čemuž byl v podstatě stát donucen rozšiřováním počtu spolků a jejich stále větší diferenciací.

Bezpečně je doloženo, že od roku 1764 existovala zásada, kdy vznik spolku do rukou jediné osoby - panovníka.

Postupně si stát začal uvědomovat nutnost zakládání spolků v různých oblastech, hlavně v odvětvích průmyslu, vědy, umění, vzdělávání či zemědělství. Naopak nežádoucí složku tvořily spolky studentské, které znamenaly zvýšené riziko výskytu revolučních myšlenek nacházejících živnou půdu v neklidném mládí.

Zákonné normy a spolková legislativa

Je třeba zmínit, že situace ve spolčování byla v podstatě až do schválení prvního spolkového zákona značně spontánní a nekontrolovaná. K řádné reglementaci došlo až poté, co úřady uvedly v život dekret dvorské kanceláře z 5. listopadu 1843. Tím se upravoval hlavně vztah mezi zakladateli spolků a státní mocí, kdy pravomoc povolovat vznik spolku měl v rukou jak císař, tak i státní úřady, dvorské úřady a také zemské úřady - záleželo tedy na typu spolku.

Revoluční roky 1848-1849⁶² znamenaly další změnu v pohledu kontroly státu nad spolkovou činností. 17. března 1849 byl vydán císařský patent o prozatímním spolkovém zákoně. Povoloval nevýrobním spolkům povinnost čtrnáct dnů předem ohlásit svůj vznik představenému okresnímu úřadu, obecnímu představenému a zároveň předat úřadům stanovy. U politických spolků pak znamenal tento patent revoluci v povinnosti pouhého ohlášení založení, pokud svojí činností nezasahovaly do výkonné a zákonodární moci. Zároveň povinně musely hlásit bezpečnostnímu úřadu každé své zasedání.

Padesátá léta přinesla spolkům řadu problémů. Vlivem bachovského absolutismu byl zaveden silně nesvobodný policejní režim, jenž zakazoval studentské spolky a korigoval účast studentů v dalších typech organizací. Přestože došlo nejdříve díky Silvestrovským patentům ve své podstatě ke zrušení spolčovacího práva, bylo následovně stejně nutno znovu zákonnou formou upravit počínání spolků, a tak již 26. listopadu 1852 vznikl nový spolkový zákon⁶³, který se svou praxí velice podobal dekretu z r. 1843.⁶⁴

Jestliže čtyřicátá a padesátá léta devatenáctého století se jevila jako období, kdy se stát pokoušel o přísný dozor nad spolky, i když legislativa ještě značně pokulhávala, pak šedesátá léta předminulého století, přinášela říšské radě již výzvu, které musela čelit s plným nasazením. Právě v počátcích šestého desetiletí totiž dochází k prvému skutečnému rozvoji zakládání spolků a sdružení v různorodých oblastech - v českém prostředí můžeme hovořit o rozvoji novin, politických uskupení a dalších.

Rok 1867 přinesl dlouho očekávanou změnu v pohledu na spolkové právo. Došlo ke schválení liberálnější normy - spolkového zákona z 15. listopadu 1867 č. 134/1867 ř. z., O právu spolčovacím⁶⁵. Samotný dokument byl pak zakotven v Prosincové ústavě a určoval a korigoval spolkový život až do zániku Rakouska-Uherska⁶⁶. Zapotřebí je zmínit se o skutečné kvalitě, kterou odvedli tehdejší jeho tvůrci - samotný zákon nejenže platil až do roku 1918, ale přejal jej následovně i nástupnický stát -

---

⁶² V revolučních letech 1848-1849 došlo ke krátkému rozkvětu v zakládání spolku, jedním z nejvýraznějších byl polopolitický spolek „*Slovanská lípa*“ sdružující české radikální demokraty. Více Otto URBAN, *Česká společnost*, Praha 1982, s. 77.

⁶³ Jednalo se o spolkový zákon č. 253/1852 ř. z. M. LAŠŤOVKA a kol., *Pražské spolky*, Praha 1998, s. 11.

⁶⁴ Zmíněno na předešlé straně.

⁶⁵ Celý soubor zákonů poté vhodně doplnila též norma „*O právě shromažďovacím*“ z 15. listopadu 1867. *Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich 1852-1869*, Wien 1869.

⁶⁶ Umístění zákona však znamenalo, že platil pouze v předlitavské části. M. LAŠŤOVKA a kol., c.d., s. 12.

Československá republika. Nutno ovšem dodat, že již v lehce novelizované podobě, což bylo jen pochopitelné, neboť v roce 1918 tomu bylo právě padesát jedna let od jeho vzniku a uvedení do praxe.⁶⁷

Samotný zákon⁶⁸ se skládá ze tří částí⁶⁹ a je z dnešního pohledu zvláštní především tím, že se nezaobírá vymezením slova „*spolek*“ a neřeší ani otázku, na které typy spolků se daný zákon vztahuje. Naopak vyjmenovává ty, na něž se nevztahuje. To se týče spolků výrobních, náboženských kongregací a duchovních řádů, dále živnostenských spolků, těžářstva a bratrské pokladny. Vyjmutí se týkalo zároveň též politických stran, ačkoli to přímo uvedeno nebylo. Strany totiž „...*vůbec nebyly pokládány za právnické osoby - existovaly tudíž mimo spolkovou bázi a v určitém právním „vzduchoprázdnu“*“.⁷⁰ Na rozdíl od zmiňovaných politických subjektů, byla povolena i možnost zřídit pobočky či svazy spolků.

Velkou změnu oproti předešlým zvyklostem přinesla již část věnující se založení spolku. Byla odstraněna povinnost, na jejichž základě si úřady vynucovaly povolení nového spolku a pružně došlo k nahrazení za pouhou nutnost ohlásit vznik spolku danému zemskému úřadu, v českém prostředí se jednalo o místodržitelství.⁷¹ V dané situaci poté měl úřad lhůtu čtyř týdnů, kdy mohl po oznámení o vzniku nebezpečný spolek zakázat. Nestalo-li se tak, spolek byl pokládán za povolený.

Pro samotné zakladatele a navrhovatele však znamenalo oznámení vzniku také několik dalších povinností, aby tak byla naplněna skutková podstata zákona - předložení stanov alespoň v pěti exemplářích, povinnost oznámit sídlo spolku, jména členů spolkových výborů (představenstev) včetně adres, které byly poté směřovány do rukou okresnímu politickému úřadu, stejně jako jednatelské či účetní zprávy. Důležité bylo taktéž nahlášení záměru konání shromáždění, schůze, valné hromady či jiných akcí minimálně dvacet čtyři hodin předem u příslušného úřadu. Ten mohl následně využít své pravomoci a vyslat svého zástupce, jehož povinností bylo dohlédnout na dodržování zákona a stanov příslušného uskupení. Ve většině případů k tomuto kroku docházelo. Pravomoci zástupce byly poměrně rozsáhlé - mohl jednání spolku rozpustit, měl právo nahlédnout do všech zpráv navrhovatelů či řečníků.

---

⁶⁷ První novelizace proběhla v r. 1920. Tamtéž, s. 14.

⁶⁸ Celé znění spolčovacího zákona z r. 1867 je uvedeno v textových přílohách.

⁶⁹ Jedná se o části „*O spolcích vůbec*“, „*O spolcích politických*“, „*Ustanovení trestní a závěrečná*“.

⁷⁰ M. LAŠTOVKA a kol., c.d., s. 12.

⁷¹ Vznikla přeměnou z gubernií, autorem této soustavy státní správy byl ministr vnitra Stadion. Viz Z. HLEDÍKOVÁ - J. JANÁK - J. DOBEŠ, c.d., s. 274.

Zákon se zabýval také možností zániku spolku. Týkalo se to případů, kdy činnost byla v rozporu se zákonnou normou. Zánik mohl nastat i v případě dobrovolného rozchodu a ukončení činnosti.

Ustanovení třetí části spolkového zákona z r. 1867 obsahovalo trestní a závěrečné pokyny. Dotýkaly se především porušení této normy a následného postihu, kdy za nedodržení závažných pravidel byl stanoven trest buď šesti týdnů ve vězení nebo pokuta ve výši dvě stě zlatých, jejíž hrazení bylo činěno z majetku spolku. Samotné porušení tak bylo hodnoceno pouze jako přestupek.

6 Jednotlivé spolky - jejich historie a působení na kulturní život města

6.1 Jednota divadelních ochotníků

Prvním a nejstarším pacovským spolkem, byl od roku 1859 spolek divadelníků. Samotné divadelnictví mělo své počátky v českých zemích v době národního obrození, kdy se výrazně podílelo na utváření národního vědomí. Rozhodující postavení jakožto uměleckému a kulturnímu centru připadlo Praze. Přes mnohé obtíže se podařilo sehrát r. 1771 první českou hru „*Kníže Honzík*“ na scéně divadla v Kotcích. Následovala snaha českých vlastenců o vznik vlastní scény, kde by mohli českému publiku ukázat krásu mateřského jazyka v česky hraných divadelních kusech. Krátkou epizodou bylo příležitostná představení na jevišti Nosticova divadla. Teprve až na základě rozhodnutí císaře Josefa II. došlo k vytvoření dřevěného divadla na Koňském trhu, tzv. Boudy. Jeho činnost však trvala velice krátce a po zániku divadelní společnosti byla nakonec v roce 1789 zbourána. V tento okamžik převzaly šíření českých her do všech částí země především kočovné společnosti, které objížděly jak města tak i nejzapadlejší vesnice. I Pacov se stal součástí těchto návštěv. Každoročně do města přijížděla společnost Šmídova a J. A. Prokopa a právě na základě popudu kočujícího divadla, docházelo ke vzniku ochotnických spolků ve městech.

Stejně jako v dalších městech české země, tak i v Pacově došlo na přelomu osmnáctého a devatenáctého století k uvádění prvních divadelních her. Hrál se v zámku a samotnými herci se stali především místní úředníci a učitelé.⁷² „*Divadlo toto bylo sice primitivní dostačující však, jak obecnstvu tak herectvu a jak ani tenkrát býti nemohlo, hrávalo se německy*“⁷³ Těmito slovy komentoval počátky pacovského divadla ve svých „*Pamětech*“ Norbert Havel, čímž přesně vystihl situaci a poměry, které panovaly v první polovině devatenáctého století.

Hraní divadla trvalo v Pacově do roku 1818, kdy odešel na žádost Kašpara hraběte ze Šternberka do Zásruk postarší učitel Hronek. Jedním z důvodů jeho odchodu byla i změna majitele pacovského panství. Ten nerad viděl hraní divadla na zámku v prostorách klášterní bibliotéky.

---

⁷² Jednalo se o učitele Josefa Hronka a jeho pomocníka Bukače.

⁷³ N. HAVEL, c.d., s. 4.

Počátkem třicátých let došlo ke vzkříšení divadelnictví, a to zejména díky studentům, kteří se vraceli ze studií v Praze, odkud si přinášeli nadšené vlastenecké cítění, což se snažili prosazovat i na venkově. Rozhodli se využít tehdy jediného média, jehož prostřednictvím mohli promlouvat k lidem, vštěpovat jim vlastenectví a zároveň tvořit umění a pobavit - divadla. Po svých předchůdcích zdědili poněkud poničené kulisy, zbytky opony a některé dekorace. Nebýt tehdy výrazné pomoci od Bernarda Bolzana, který navštěvoval a po jistý čas i žil na zámku v nedaleké Těchobuzi u svého přítele p. Hoffmana, těžko by došlo k znovuoobnově divadelní činnosti a získání dekorací a kulis, které byly uschovány právě v těchobuzském zámku. Tím se objevila možnost cvičit a bavit publikum tentokrát již českými hrami například od Klicpery,⁷⁴ výjimečně i německými. Omezená však byla doba, kdy se hrálo. Jelikož většinu souboru tvořili studenti a studentky, hrávalo se pouze o svátcích či o prázdninách.⁷⁵ Postupně se k souboru připojili i vrchnostenská úředníci a po jistý čas se dokonce uvažovalo o vzniku stálého ochotnického sboru. Ovšem došlo ke změně ve vedení pacovského panství. Hrabě Maxmilián Bedřich Gudenus ho totiž prodal hraběti Löwensteinovi, jenž se postavil proti divadlu a jeho umístění v zámku, kde tehdy kromě místních hostinců, byly jediné místnosti, v nichž se dalo provozovat divadlo.

Ve čtyřicátých letech se však znovu ozvala nová generace mladých nadšených ochotníků, kteří tentokrát začali působit v hostinci „*Na Panské*“. Přes počáteční nadšení, došlo k revolučním událostem let 1848-1849 a divadelnictví znovu přestalo hrát důležitou roli v životě města.

Nové „*obrození*“ pro divadelnictví nastalo až v roce 1859. Po porážce habsburské monarchie v Lombardii odstoupil ministr vnitra a skončilo tak období přísného Bachovského absolutismu. Tato změna přinesla dlouho očekávaný zvrat. V reakci na uvolnění ze strany státního aparátu vystoupila dvojice mladíků - bratřenci Ferdinand Kozelský a Antonín Plaček s myšlenkou obnovení divadla a založením stálé jednoty divadelních ochotníků. Zejména pak Plaček oplýval láskou k divadelnictví, kterou získal v Zásrukách jako syn místního řídícího učitele. Zde se také setkal i s Karlem

---

⁷⁴ První byla Klicperova hra „*Loketský zvon*“.

⁷⁵ Členy studentského divadla byli především synové a dcery z bohatších pacovských rodin, kteří později hráli poměrně významnou roli v životě města. Mezi nimi byl například budoucí pacovský purkmistr Fabián Kozelský, MUDr. Josef Hamerník či filolog Dr. František Šohaj. Antonín PLAČEK, *Paměti divadla v Pacově*, in: Ferdinand PAKOSTA (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově: 1859-1909*, Pacov 1909, s. 27.

Havlíčkem Borovským. Podporu samozřejmě získal i u svého strýce, bývalého ochotníka Fabiána Kozelského.

„Ten rok (1859) sešli se tehdy kamarádi Josef Bárta, Frant. Linhart, Ferd. Kozelský, Ant. Plaček, Ignác Šlesinger a Petr Šohaj, aby dali zanedbané divadlo studentské opět dohromady.“⁷⁶ Těmito slovy popisuje založení prvního městského spolku v „Památníku k sedmdesátému pátému výročí jednoty divadelních ochotníků“ syn Antonína Plačka, Přemysl. Bylo to skutečně osudové setkání hlavně těchto dvou mužů Plačka s Kozelským, kteří způsobili v životě města v průběhu několika desetiletí „spolkovou revoluci“.

První starostí, kterou museli vyřešit noví ochotníci byly již v celku obvyklé problémy s kulisami a místem, kde se bude odehrávat představení. Po dohodě s majitelem hostince „Na Panské“, Antonínem Mašátem, se podařilo poměrně rychle vyřešit základní problémy pro fungování spolku a sehrát první hru v obnoveném ochotnickém souboru.⁷⁷ Herci ale dostali výpověď ze sálu, a tak se především díky ochotě Fabiána Kozelského uchýlili do jeho domu.

Dokladem vlasteneckého smýšlení tehdejší generace a zároveň potvrzení vnímání dění uvnitř českého národa i na malém městě na pomezí jižních Čech bylo sehrání divadla ve prospěch postavení Národního divadla. Stejně tak od počátku sloužily výtěžky z představení na charitativní účely či podporu fondů pro pohořelé v okolních obcích kolem Pacova.

Po počátečním vypětí přišlo první ochabnutí činnosti způsobené odchodem některých členů do zaměstnání po ukončení studií mimo Pacov. Nové „probuzení“ následovalo v roce 1866, kdy se soubor po krátké epizodě s návratem do tanečního sálu hostince „Na Panské“, který proběhl před rokem 1866, musel spokojit s hostincem „U Škrétů“. Než-li došlo k upravení sálu a rekvizit, uběhlo několik let, a tak se obnovené divadlo dočkalo své premiéry v nových prostorách až v roce 1868. Je však třeba zmínit, že se tento rok podařilo sehrát devět her.⁷⁸ Tentýž rok byl pro divadelní spolek zároveň i rokem dvou dalších důležitých událostí. Vedle slavnostního sehrání divadla ve prospěch Národního divadla, byli ochotníci vykázáni od „Škrétů“, a tak se

---

⁷⁶ Přemysl PLAČEK, *75 let Jednoty divadelních ochotníků v Pacově*, in: Přemysl PLAČEK (ed.), *Památník Jednoty divadelních ochotníků v Pacově. Na paměť sedmdesátipětiletého jubilea 1859-1934*, Pacov 1934, s. 9.

⁷⁷ Hrál se „Rekrutýrka v Kocourkově“.

⁷⁸ Nalezl jsem i údaj o sehrání 11 her v práci Jaromíry Matějí: Jaromíra MATĚJŮ, *Stručný přehled dějin pacovského ochotnického divadla*, Pacov-Pelhřimov 1983, s. 10.

po četných debatách rozhodli vstoupit pod Čtenářskou besedu⁷⁹, v jejímž rámci založili divadelní odbor.

Toto spojení mělo nesporné výhody především pro divadelníky. Beseda totiž poskytla souboru svůj sál v domě Matěje Šohaje č. p. 9 a zároveň převzala i jejich finanční závazky.⁸⁰ Přitom přijal spolek nové označení Besední ochotnické divadlo v Pacově a byl mu ustanoven nový režisér Daniel Ulrich.

Po nedlouhé době došlo k prvním neshodám mezi záměry Čtenářské besedy a jejím divadelním odborem. Důvod sporu, jenž vypukl zřejmě ještě v roce 1870, byl výběr her, které měly být hrány v roce 1871. Beseda žádala větší kvalitu a úroveň představení, naopak ochotníkům se nelíbila činnost výboru besedy, neboť si vymínila přijímání nových členů.⁸¹

Ke smíření obou znesvářených stran došlo až na schůzi konané 23. listopadu 1873. Divadelníci přistoupila na poněkud umírněnější požadavky ze strany Čtenářské besedy. Následkem tohoto vzájemného počínání bylo obnovení her jak dospělých, tak i dětských ochotnických herců.⁸² Následující rok pak znamenal pro ochotníky příchod nového člena, jedné z významných osob města - Františka Autengruber.⁸³ Ten se ujal

---

⁷⁹ Čtenářská beseda byla založena r. 1865 z iniciativy několika nadšenců, hlavně pak Antonína Plačka. Byla druhým nejstarším spolkem ve městě, její stanovy byly vypracovány k 1. lednu 1866. K tomuto datu čítala 38 členů a postupem času se stala nepostradatelným spolupředatelem mnohých kulturních akcí v sounáležitosti s dalšími spolky. Zejména v šedesátých a sedmdesátých letech pod Čtenářskou besedou vznikaly mnohé odbory, které ale povětšinou po krátké době především z důvodu rozporů zanikaly. Ke Čtenářské besedě více Jiřina JIŘIČNÁ, *Knihovna, její historie a současnost*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 78-79. Základní informace o besedě uvádí i Ladislav KRÍŽEK, *Z historie Osvětové besedy v Pacově*, in: PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997, s. 67-69.

⁸⁰ Smlouva byla sepsána 29. prosince 1868, kdy za ochotníky byl podepsán Ferdinand Kozelský, za besedu její předseda Antonín Plaček. Dochovaná smlouva mezi spolky je uvedena v textové příloze.

⁸¹ „Poněvadž páni členové divadelního odboru již po delší čas obzvláštní nechuť k studování úloh divadelních (jak z několika bídě provedených představení seznati lze), na jevo dávají, úlohy od p. režiseura jim dané vracejí a mimo to i opravy bez vědomí a svolení výboru besedního na účet Besedy obstarávají, vidí se podepsaný výbor nucena >divadelní odbor< úplně rozpustiti a jej novým nahraditi, co se tímto oznamuje.“ Antonín PLAČEK, *Paměti divadla v Pacově*, in: Ferdinand PAKOSTA (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově: 1859-1909*, Pacov 1909, s. 45.

⁸² Nakonec došlo k sehrání čtyř her, v roce následujícím pak sedm her, kdy se hry „*Klín klínem*“ a „*Eleonora*“ ještě jednou reprizovaly. *Divadelní repertoár jednoty divad. ochotníků v Pacově*, in: Ferdinand PAKOSTA (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově: 1859-1909*, Pacov 1909, s. 98.

⁸³ František Autengruber (12. 11. 1853-19. 4. 1943) svojí lásku k divadlu projevoval po celý život a za zmínku stojí i jeho činnost ve spolku i v době, kdy mu bylo již přes sedmdesát let. Byl po dlouhá léta nepostradatelným členem Jednoty divadelních ochotníků a mnohých dalších spolkových sdružení. K Františku Autengruberovi, jeho předkům a rodině nejnověji V. SIMOTA – E. STEJSKALOVÁ, *Lidé*, Pacov 2008, s. 7-19.

práce na vytváření kulis, jejich maskování a malování. Postupně tak docházelo k zdokonalování kvality umění divadelníků i rozšiřování členské základny.

V roce 1875 by se dalo hovořit o poměrně vysoké kvalitě souboru, o čemž svědčí i provedení a počty uvedených her. Realizovalo se jich celkem devět. Mimo jiné pomohli i vlastním spoluobčanům, postiženým požárem, který poničil jednu z částí města zvanou Kozimberk.

V průběhu složité spolupráce se Čtenářskou besedou zažil spolek jako divadelní odbor Čtenářské besedy i problémy se schválením nových stanov, které byly přijaty v roce 1869. Během let spojení s besedou došlo k několika dalším návrhům upravení stanov a dílčích změn. Komplikacím se nevyhnul divadelní odbor ani co se týkalo místa svého vystupování. Poté, co skončil se svojí živností Matěj Šohaj, stěhovalo se besední divadlo do prostor hostince „*U Linhartů*“, kde však nebylo možno řádně vystupovat, a proto následovala zdlouhavá jednání o novém působišti. Především díky studentům se podařilo najít kompromisní řešení. Velkou výhodou pro ochotníky bylo to, že majitel pacovského panství byl již v této době JUDr. Weiss rytíř z Tessbachu, který nebránil divadlu a jeho působení v zámeckých prostorách na rozdíl od předešlého vlastníka Pacova. Po schválení působení na zámku i ze strany ředitele pacovského velkostatku Františka Steinbacha došlo k přestěhování do starého zámeckého kasina, přestože původní plán ochotníků obsahoval návrh na obsazení klášterního kostela sv. Václava.

Tento přesun znamenal pro členy novou chuť do práce i nové pojetí svého působení. Režie her se znovu ujal Daniel Ulrich, zároveň besední výbor 4. srpna 1876 rozhodl o částečném osamostatnění ochotníků, kteří sice zůstali v organizační struktuře Čtenářské besedy, ale získali ve své podstatě samosprávu nad tím, co se bude dít uvnitř divadla.⁸⁴ Divadelníci se v novém působišti zabydleli poměrně úspěšně. Díky spolupráci většiny členů, především pak Daniela Ulricha, Františka Autengruberera a Josefa Hýny, se podařilo velice rychle přizpůsobit staré kasino účelům divadla. O dobré adaptabilitě souboru svědčí opět velké množství předvedených představení za Ulrichovy režie a podpory ze strany Ferdinanda Kozelského.⁸⁵ Výtěžky z her povětšinou tak připadaly na obnovení sálu a jeho plné doplnění sedačkami, jindy podpořily stavbu veřejné nemocnice ve městě.

---

⁸⁴ Změna se týkala zejména kontroverzního problému s vybíráním her (jejich kvalitou).

⁸⁵ V roce 1876 deset her, o rok později dokonce patnáct.

Nastupující rok 1878 přinesl do řad divadelníků mnohé změny. Kvůli jistým, dnes neznámým důvodům opustil z pozice divadelního ředitele hudby své místo pacovský učitel Václav Fišer. Zároveň odešel i učitel Daniel Ulrich, jenž byl přeložen do služeb Ústřední Matice školské.⁸⁶

Následovala stagnace a mírný úpadek souboru. Čekalo se na to, kdo se ujme hudby i režie, zároveň v posledních dvou letech postihla ochotnický sbor i nepříjemná ztráta několika členů z důvodu úmrtí. Byly očekávány změny, ke kterým došlo mezi léty 1880-1881. Nejprve byla úspěšně dokončena úprava zámeckého kasina, kdy se podařilo opravit a natřít stěny a zároveň vymalovat freskami strop.⁸⁷ Další proměnou prošlo obsazení postu ředitele hudby, funkce se ujal nově příchozí učitel a budoucí významná osoba pacovského kulturního života, Čeněk Nuska.

Teprve od roku 1881 lze hovořit o Jednotě divadelních ochotníků. Právě v tomto roce totiž došlo ke konečnému dotvoření ochotnického spolku, který na základě nově předložených a schválených stanov vytvořil samostatný, od Čtenářské besedy oddělený, spolek. 5. října byla konána slavnostní valná hromada, na které přistoupilo do nově vzniklého samostatného spolku dvacet čtyři členů včetně všech hlavních postav předešlého besedního období. Předsedou byl zvolen purkmistr města František Novák, za jednatele ustanoven František Autengruber. Poněkud zklamáním bylo pro některé členy opakované jmenování Ferdinanda Kozelského na post režiséra. Ten stále využíval prostoru pro nacvičování a předvádění staršího repertoáru místo výběru perspektivních her od nových oblíbených autorů.

Ani v období po roce 1881 nepřestali členové myslet na potřebné. Nejprve sehráli ve prospěch pacovských chudých veselohru, o rok později přispěli na opravu chrámu na Hostýně, mezitím pořádali úspěšné maškarní plesy v hostinci „*U Sokola*“.

Společně s dalšími městskými spolky začaly rozvíjet společnou činnost, a tak v roce 1882 například došlo za společné spoluúčasti Jednoty divadelních ochotníků, Zpěváckého spolku Slavík a Dámského spolku Libuše k představení „*České Amazonky*“. Ocenění jejich činnosti si všiml i sám majitel pacovského velkostatku, který prostřednictvím svého ředitele statků Steinbacha, věnoval divadelníkům peněžní částku.⁸⁸

---

⁸⁶ Na rozloučenou s ním byla s úspěchem opakováno r. 1878 jím upravená hra „*Eleonora*“. Roku 1883 se pak stal čestným členem Jednoty.

⁸⁷ Tohoto úkolu se zhostil pacovský rodák, akademický malíř Jan Vojna (1861-1894), jenž se svým dílem pokusil napodobit nástrojnou malbu v Národním divadle.

⁸⁸ MMAS, Jednota divadelních ochotníků, nezpracováno.

V plné činnosti došlo roku 1883 na valné hromadě k jmenování prvního čestného člena souboru. Stal se jím Daniel Ulrich. Tento rok byl důležitým i z pohledu příchodu budoucí nové osobnosti do souboru. Jednalo se Viléma Zirkla, budoucího režiséra, nejprve však jednatele Jednoty.

Během následujících let docházelo k obvyklému hraní her, důležité pak byly kroky, jenž byly učiněny na valných hromadách v letech 1884-1885. Nejdříve Jednota divadelních ochotníků na návrh svého člena Josefa Šteidlera, přistoupila do „Matice českých ochotníků“, následně zřídila i svůj divadelní fond, do něhož přispívala po každém představení částkou pěti zlatých.

Jak již bylo zmíněno, divadelníci využívali k hraní a cvičení her upravené zámecké kasino. Jelikož samotné město nemělo svůj spolkový dům,⁸⁹ docházelo k propůjčování místnosti a k vystupování ostatním městským spolkům. Ať už se jednalo o koncerty Dámského spolku Libuše či přednášky pořádané Národní jednotou pošumavskou. V těchto zmiňovaných letech patřilo pod pravidelnou činnost divadelníků i pořádání masopustních plesů, popřípadě jej nahradily taneční zábavy. Nebylo výjimkou, že představení navštěvovaly i spřátelené divadelní soubory z okolních měst či vesnic.⁹⁰

V další fázi vývoje a pokračování spolku se po několika úspěšných letech objevil jeden ze zásadních problémů fungování divadla, který způsoboval rozpory a byl řešen ještě po několik let. Pacovští divadelníci totiž museli zapůjčovat své prostory kočujícími společnostmi. Spor způsobil dokonce vystoupení jedněch z hlavních osob tvořících jádro spolku. Na jistý čas omezili svoji činnost pánové Autengruber, Kozelský a dokonce i předseda Novák. Zde poprvé vynikla osobnost, kterou ochotníci získali o několik let dříve do svých řad - Vilém Zirkl. Především díky němu spolek bezproblémově pokračoval ve své činnosti a v následné valné hromadě si zvolil nové vedení. Za předsedu byl poprvé zvolen později dlouholetý vedoucí divadelníků, Josef Šteidler. Situace s poklesem počtu členů po odchodu Autengruber a dalších byla vyřešena novou příchozí generací, totiž studenty.

Stabilizace činnosti přinesla do řad ochotníků i některé změny. Na valné hromadě v roce 1889 byl v pořadí za druhého čestného člena přijat Jindřich Mošna, o dva roky později se poprvé do výboru dostaly dvě ženy.

---

⁸⁹ K jeho postavení došlo až v roce 1927, přestože ve městě již od r. 1903 fungoval „Spolek pro postavení spolkového domu“.

⁹⁰ Jednalo se např. o soubory z Černovic, Chýnova, Košetice, Mladé Vožice, Obrataně atd.

Jestliže byla prezentována součinnost ochotníků s ostatními městskými spolky, pak v devadesátých letech se tato činnost ještě více upevnila. Zároveň i sami divadelníci pořádali přednášky nebo je zaštitovali.

Z dnes již neznámých důvodů však došlo v roce 1890 k rozepřím mezi členy. Vyústěním byl odchod jednoho z nejčinnějších - Viléma Zirkla. Důvodů bylo hnedle několik. Nelíbil se mu stav, ve kterém se divadelníci nacházeli a zároveň kvůli zaměstnání byl donucen odejít mimo hranice města Pacova. Tehdy Jednotu zachránili po prosbách některých velmi aktivních členek dříve rezignující členové Autengruber, Kozelský a Novák.

Mezi léty 1891-1893 dochází ke střídání zejména na postu režiséra. V této funkci se vystřídali Ferdinand Kozelský, Jan Vojna a Konrád Pospíšil. Důvody střídání můžeme sledovat v problémech, do nichž se Jednota znovu dostala. Nejdříve byla postižena příjezdy kočovných skupin, následně ani sami členové neměli chuť vystupovat. Celá krize vyvrcholila rokem 1894. Tehdy se během necelých šesti měsíců soubor musel rozloučit se dvěmi osobnostmi, které tvořili zejména na přelomu osmdesátých a devadesátých let neodmyslitelnou součást sboru - Janem Vojnou a Vilém Zirklem.

Po létech nezdarů se znovu podařilo soustředit se více na hraní her, přestože počet členů nebyl oproti minulosti nikterak ohromující.⁹¹

Zajímavou činnost podnikla Jednota v roce 1896. Sami Pacovští ochotníci totiž započali jednání s Ústřední maticí českého ochotnictva o zřízení župy se sídlem v Pacově. Přes neúspěchy herci neustávali v jednáních. Bohužel marně. Přesto tento proces pokračoval a nakonec došlo k zřízení župy i pro tuto oblast. Ovšem místem, kam byla župa umístěna, se stal necelých třicet kilometrů vzdálený Tábor.⁹² K tomuto roku stojí za zmínku i změna na postu předsedy. Velmi zaneprázdněného Josefa Šteidlera vystřídal v čele Ferdinand Kozelský.

V posledních letech devatenácté století můžeme hovořit v rámci divadelnického spolku o stabilizaci jeho poměrů. Hojně se rozrůstal jeho divadelní fond, takže mohl dále přispívat na různé charitativní akce.⁹³ Cílem jeho pomoci se stali chudí, pohořelí v nedaleké vesnici Hořepník, část výtěžků z představení putovala i na veřejnou nemocnici.

---

⁹¹ V roce 1894 představili ochotníci publiku dvě hry - „Rozklad“ a „Těžké ryby“.

⁹² Více k této problematice v této podkapitole na s. 44.

⁹³ K roku 1899 vykazoval fond 1541 korun a 36 haléřů. MMAS, Jednota divadelních ochotníků, nezpracováno.

„*Za celý rok bylo hráno jedenkrát: výbor se sešel pětkrát. Měsíční schůze nesvolávány. Toť smutná bilance.*“⁹⁴ Těmito výstižnými slovy se zmiňuje jednatelská zpráva z roku 1901. Nastala situace, které se každý obával. S příchodem nového století totiž došlo ke vzniku nových organizací. Jednota začala doplácet na svojí dobrovolnost a zejména na to, že působila v malém městě a zapojení jejich předních členů v činnosti a funkcích ostatních spolkových sdružení, bylo značné. Ještě než-li došlo k těmto nepřilíživým zprávám, ujala se režisérského postu nová čerstvá generace ochotníků představovaná Ladislavem Pakostou a Františkem Kyselou. V čele divadelní hudby se pohyboval učitel Konrád Pospíšil. Velmi nelichotivým byl i fakt, že od roku 1901 do roku 1904 bylo sehráno dohromady pouze třináct her. Srovnáme-li to například s rokem 1887, pak soubor nedosáhl ani počtu her, které stihl tehdejší ochotnický sbor sehrát za jednu sezonu.⁹⁵ Nejžalostnější byl potom stav v roce 1904, kdy se ochotníci představili divákům pouze ve dvou hrách.

Stejně jako v minulosti i tentokrát zachránilo Jednotu přijetí studentů. Mezi nimi byli Jindřich Autengruber, Rudolf Hamešmíd a také Ferdinand Pakosta. Změny se dočkalo i vedení divadelního orchestru, kdy po odchodu Konráda Pospíšila⁹⁶ z Pacova se této role zhostil, též povoláním učitel, Karel Červenka. Neuplynul od tohoto okamžiku ani tak dlouhý čas a do role ředitele divadelní hudby byl jmenován Ferdinand Čermák, v této době již účinkující i jako sbormistr u pěveckého spolku Slavík. Samozřejmě toto propojení mělo výhody pro oba dva tyto spolky. Čilý ruch zaznamenával spolek i na členském poli. Během roku 1905 došlo k prostřídání části herců (kdy devět členů odešlých od divadla z důvodu stěhování mimo Pacov nahradilo deset nových). Přesto počet členů byl uspokojující - sedmdesát tři.

Po několika letech používání zámeckého kasina, proměněného v divadlo byla opětovně nutná investice do vybavení sálu. V tomto případě mohl spolek děkovat existenci divadelního fondu, jenž byl sice řádně vyčerpán investicí osm set korun, nicméně spolek mohl použít své vlastní finanční prostředky a nemusel se zadlužovat u některé z místních záložen. Všechny tyto události se udály v roce 1905.

Tato fakta svědčila o tom, že Jednota znovu překonala jednu z mnoha krizí, které jí provázely po celou dobu její existence. O stabilizaci poměrů svědčí i uvedení další osobnosti za čestného člena. Tentokrát se této pocty dostalo Ferdinandu Kozelskému.

---

⁹⁴ MMAS, Jednota divadelních ochotníků, nezpracováno.

⁹⁵ Ve veleúspěšném roce 1887 sehráno patnáct představení.

⁹⁶ K odchodu Konráda Pospíšila více v této práci zejména na stranách 54-55.

Současně již proběhla jednání o budoucí oslavě divadelního spolku, jenž se měl v roce 1909 dočkat padesátiletého jubilea. Přestože v tomto roce došlo pouze k sehrání tří her. Situací ale nebyli výjimečně na vině sami divadelníci. Nejprve zavítala do prostor zámeckého kasina kočovná společnost Vladimíra Housy s „*Prodanou nevěstou*“, následně ve městě probíhaly další dvě velevýznamné události, které znemožnily větší tvůrčí činnost, pro tento rok činných režisérů, Dr. Františka Kysely a Ladislava Pakosty.⁹⁷

Jak již bylo zmíněno, s činností Ferdinanda Čermáka u divadelního orchestru, mohla být navázána nová, zároveň i blízká spolupráce s ostatními spolky, hlavně pak s zpěváckým spolkem Slavík. Právě o Velikonocích roku 1907 proto zazněly zámeckým divadlem tóny operety „*Tyhle děti*“. Jaký ohlas tato událost měla, bohužel není známo.

Že i Jednota divadelních ochotníků reflektovala velké osobnosti dějin divadla, předvedla 21 března 1908 při slavnostním uvedení hry „*Paličova dcera*“ ke stému výročí narození Josefa Kajetána Tyla. Slavnostní ráz tomuto činu svojí přednáškou dodal JUDr. Jindřich Autengruber. Později během předjubilejního roku odehráli ochotníci pro své obecnstvo ještě dalších osm her, mimo jiné i pohádku „*Byl jednou jeden král*“ uvedenou o vánočních svátcích.

Jestliže v několika posledních letech nezmiňují podobu výboru a nejdůležitějších jmen v něm, je důvod zřejmý. Od valné hromady v roce 1906 až do té jubilejní totiž nedošlo k žádné změně. Proto i o slavnostech stál v čele souboru divadelníků předseda Ferdinand Kozelský, náměstkem mu byl Josef Šteidler a režii obstarával především Ladislav Pakosta, případně Jindřich Autengruber či Ferdinand Pakosta.

Ještě než-li přišel čas oslav, dočkal se čestného členství ve spolku po právu Antonín Plaček. Že se město Pacov stávalo v prvním desetiletí dvacátého století vyhledávaným místem návštěv řady řečníků a přednášejících, dokládá i návštěva budoucího prvního presidenta Československé republiky. K přednášce totiž do zámeckého divadla zavítal 4. července 1909 na pozvání Ferdinanda Pakosty profesor Tomáš Garrigue Masaryk, jehož referát souvisel s výročím upálení Mistra Jana Husa.

Téměř o dva měsíce později, 21. a 22. srpna 1909, se všichni bývalí i současní ochotníci dočkali slavnostního okamžiku. Na malé městečko, kterým Pacov byl, se zde odehrála skutečně obdivuhodná oslava, které se zúčastnili i hosté z Prahy a deputace

---

⁹⁷ Jednalo se o mezinárodní motocyklové závody, uspořádané federací FIM, jenž byla založena právě v Pacově. Druhou událostí bylo uskutečnění řemeslné výstavy.

z okolních ochotnických spolků, s nimiž Pacovští divadelníci vždy udržovali přátelské kontakty.

Nejprve došlo k slavnostnímu vítání hostů u starosty Františka Autengruber. Poté pronesl proslov bývalý člen Jednoty Konrád Pospíšil a následně byla sehraána první divadelní hra oslav „*Tajemství úspěchu*“. Nedělní program slavností započal jubilejní valnou hromadou, kde přednesl svůj referát, zástupce Ústřední jednoty českého ochotnictva, herec Josef Lukavský. Člen pacovské Jednoty Hynek Knotek promluvil o potřebě více organizovat jihočeské ochotnictvo a na závěr Ferdinand Pakosta zmínil požadavek o vytvoření stálého jihočeského divadla.

Že sami členové brali skutečnost oslav vážně, pokládalo i vytvoření a sepsání sborníku, který si pod svoji patronaci vzal Ferdinand Pakosta. Vznikl tak první ze dvou „*památníků*“ pacovské divadelnické jednoty.

Jestliže pro většinu spolků znamenaly následující roky po jubilejních oslavách, období omezení činnosti a ochablost, pak Jednota divadelních ochotníků v Pacově tvořila výjimku. Stále rozrůstající se počet členů se přiblížil v roce 1911 k číslu sto. To že se podařilo dosáhnout tohoto úspěchu, mělo za následek možnost sehrát za prvé mnohem více kvalitnějších her a zejména se bylo možno zaměřit i na výpravné divadelní kusy. Díky tomu se mohl režisér Ladislav Pakosta, a jemu občas vypomáhající pomocní režiséři Vojtěch Matišek a František Šteidler, pokusit sehrát pacovskému publiku výpravné hry do Jirásků, Preissových, F. X. Svobody a dalších autorů.

V roce 1912 došlo po mnoha letech konečně k naplnění myšlenky, o kterou se pokoušel pacovský ochotnický soubor již v roce 1896. Po dlouhých letech čekání totiž byl založen Slukovův okrsek v Táboře sdružující přední jihočeské divadelní jednoty.⁹⁸ Nebylo žádným překvapením, že pacovský divadelní spolek v této době v uskupení sdružujícím patnáct divadelních jednot jednu z hlavních rolí.

Ještě než-li celou Evropu zachvátila válka, stihl spolek v roce 1913 sehrát osm her, přičemž se dvěma hostoval u svých přátel v Lukavci. Těsně před první světovou válkou se pak soubor pokusil ještě o změnu svých stanov, aby odpovídaly vzoru stanov

---

⁹⁸ Okrsek měl pouze krátkého trvání a v důsledku vypuknutí války, během léty 1914-1918 zanikl. Viz Přemysl PLAČEK, *75 let Jednoty divadelních ochotníků v Pacově*, in: Přemysl PLAČEK (ed.), *Památník Jednoty divadelních ochotníků v Pacově. Na paměť sedmdesátipětiletého jubilea 1859-1934, Pacov 1934*, s. 24.

vydaných Ústřední maticí divadelní. Schvalovací proces již však přerušily válečné události.

Stejně jako pro všechny ostatní spolky, znamenala pro Jednotu divadelních ochotníků válka pohromu. Nálada obyvatel se postupem času zhoršovala, a tak chyběla i chuť zkoušet jakékoli další hry. Do osudu divadla silně zasáhly i odvody mužů do armády, podobně tak zřízení lazaretu raněných ve městě. Nejprve během druhé poloviny roku 1914 a v roce 1915 bylo propůjčováno zámecké divadlo pro různé podniky a koncerty na podporu humanitních zájmů. Jedním z marných pokusů o svolání valné hromady skončil nezdarem. Mezi vánočními svátky se 27. prosince sešlo pouhých deset členů.⁹⁹ Teprve však v roce 1916 se podařilo sehrát první premiéru.

První náznak změny a obratu k lepšímu přináší teprve rok 1918. V zimních a jarních měsících se za režie JUDr. Jindřicha Autengruberera podařilo předvést divákům veselohry „*Láska si nedá poroučet*“ a další dva kusy. S přicházejícím květnem 1918 se přeci jen zdálo, že se v českých zemích objevil první impuls k znovuzkříšení pokleslého, válkou zničeného národa. 16. května se konala v Pacově na základě vydaného manifestu, v jehož čele stál Alois Jirásek, slavnost k výročí Národního divadla v Praze. Byla to opět po dlouhé době příležitost k setkání občanů a členů různých spolků. Součástí programu byla i přednáška ve válečných letech nejagilnějšího ochotníka ve městě, JUDr. Jindřicha Autengruberera, který velmi zaujatě referoval o významu Národního divadla a české sounáležitosti.

Říjen 1918 přinesl osvobození českého národa po dlouhých staletí z habsburských rukou. Přesto tato svoboda znamenala pro Jednotu divadelních ochotníků poněkud krvavé vykoupení. Během čtyř let válečných útrap přišel spolek o mnoho svých čelních představitelů - zemřeli Ferdinand Kozelský, Daniel Ulrich, Ferdinand Pakosta, Ferdinand Čermák, ještě v roce 1913 byl pochován František Novák.

I přes tyto výrazné ztráty se ochotnický soubor pustil do nové práce, a tak se 26. ledna 1919 mohly začít psát nové poválečné dějiny nejstaršího pacovského spolku.

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 25.

6.2 Zpěvácký spolek ČECH

Jedním z výrazných typů spolků, jehož kořeny spadají v českém prostředí především do šedesátých let devatenáctého století, je zakládání zpěváckých uskupení ve městech i v mnohem menších vesničkách. Ihned vyvstává otázka, kde se vzal prvotní impuls k tak mohutnému zakládání pěveckých hudebních spolků?

Tradičně se uvádí, že poté co došlo k založení pražského Hlaholu r. 1861, rozšířila se myšlenka zakládání podobných pěveckých těles i do všech končin české země. (Úkoly, které si většina těchto spolků kladla za hlavní cíl, a také ve většině stanov těchto sborů můžeme tuto kombinaci nalézt, „*je pěstování vlasteneckého zpěvu*“).

Také Pacov nebyl výjimkou a můžeme předpokládat, že na popud rozmáhajícího se zakládání pěveckých sdružení v počátcích převážně tvořených mužskými sbory, došlo v našem městě k založení Zpěváckého spolku Čech.

Jméno samotného zakladatele je dnes obaleno tajemstvím. Dle Pakosty mezi možné původce „Čecha“ lze považovat tehdy velmi činné a pro budoucí pacovský kulturní a společenský život nepostradatelné muže - Antonína Plačka a Ferdinanda Kozelského. Dále se nabízí možnost, že samotná myšlenka mohla vzejít z hlavy tehdejšího pacovského vyučitele Jana Sovy.¹⁰⁰

Sám velice vzdělán a hudebně nadán se ujal sbormistrovské činnosti a lze jej tedy považovat za prvního sbormistra nově vzniklého tělesa. Dovedl jej poměrně během krátkého období na velmi slušnou uměleckou úroveň, bohužel tuto činnost nemohl ve sboru dlouho vykonávat, jelikož již v roce 1864 byl přeložen do nedalekého Lukavce,¹⁰¹ kde se značnou měrou podílel na rozvoji této rozlohou drobné obce a kde se stal mimo jiné spoluzakladatelem místní Čtenářské besedy.¹⁰²

Ani krátké působení tohoto zpěváckého sdružení však neprobíhalo bez problémů. Již během založení se vyskytlo několik neshod mezi členy, především ohledně stanov, což vedlo k vystoupení několika členů, mezi nimi například i pánů Kozelského a Plačka, měšťana Šohaje ale i dalších. Hlavní problém však přišel teprve s odchodem

---

¹⁰⁰ Jan Sova (1827-1910), otec významného českého básníka a pacovského rodáka přelomu devatenáctého a dvacátého století - Antonína Sovy. Byl hudebně nadán a krom pěveckého sboru Čech zastával také činnost regenschori (ředitele kúru v katolickém kostele). Po roce 1864 jedna z čelných postav spolkového života v Lukavci. Více k jeho působení v Lukavci František ZEMAN, *Lukavecké školství od 2. poloviny 19. století do současnosti*, in: Lukavec v proměnách století, Lukavec 2002, s. 286-289.

¹⁰¹ Lukavec je obec přibližně 13 km severně od Pacova.

¹⁰² V. SIMOTA - E. STEJSKALOVÁ, c. d., Pacov 2008, s. 73.

Jana Sovy, z něhož se sbor již nevzpamatoval. Zřejmě z důvodů konfliktů a také kvůli chybějící osobě, která by na sebe vzala těžké břemeno sbormistrovské, došlo asi ještě v roce 1864, případně r. 1865 k jeho úplnému zániku sboru.

Do dnešních časů po sobě první hudební spolek ve městě zanechal pouze několik předmětů uložených v současné době v útrobách místního muzea.¹⁰³ Za pozornost by dnes stálo rozhodně vědět více o tomto kulturním spolku, například kde docházelo k pravidelným zkouškám, který den jim byl vyhrazen, případně údaje organizační struktury, stanovy či počty členů. Lze pouze spekulovat, že možným místem, kde mohlo docházet k cvičení, mohl být pacovský zámek, případně některý z mnoha hostinců, které se v Pacově nacházely.

---

¹⁰³ Jedná se o notový materiál a razítko, jenž spolek používal.

6.3 Zpěvácký spolek SLAVÍK

Historie nejvýraznějšího pěveckého spolku v Pacově, na jehož tradice navazují místní zpěváci i v dnešních časech, nese jméno po výrazné osobě českého houslového virtuóza Josefa Slavíka.¹⁰⁴ Důvod pojmenování hudebního spolku právě po tomto muži je neznámý. Přesto alespoň dle záznamů můžeme počátky sboru nalézt v roce 1874.¹⁰⁵ Tehdy se skupina místních osobností kulturního života rozhodla navázat na poněkud upadající zpěváckou tradici a vytvořit opět pěvecké těleso, které by čerpalo z vlasteneckých písní Smetany, Dvořáka a dalších předních českých a zahraničních autorů.

Jak již bylo zmíněno dříve, zřejmě od roku 1862 zde působil krátce Zpěvácký spolek Čech a i když se po jeho zániku na scéně objevil Dámský spolek Libuše (od r. 1871), přesto zde chyběl sbor, který by zahrnoval i mužskou část místní populace.

Ještě dříve než-li se na přelomu let 1873-1874 sejdou pánové Antonín Plaček, Ferdinand Čermák a František Jelínek, aby vypracovali první stanovy nově vznikajícího spolku, podívejme se zpět do let předcházejících.

Poté co byl pověřen učitel Jan Sova, první sbormistr zpěváckého spolku Čech, aby převzal školu v Lukavci, došlo k postupnému zániku sboru. Přesto snahu o založení nového tělesa či o jeho vzkříšení lze nalézt i ve zprávách z valných hromad místní Čtenářské besedy. Několikrát došlo k vyzvání aby se přihlásily osoby, které mají k hudbě nějaké pouto, určité předpoklady a zkušenosti. Poměrně velká snaha byla vyvinuta i v myšlence založit pěvecký odbor Čtenářské besedy. I přes úsilí některých členů besedy, tyto výzvy zůstávaly bez odezvy, případně počet uchazečů byl velice skromný.

Teprve právě v roce 1874 došlo k naplnění snahy trvající téměř deset let. I u tohoto spolku však nemáme dochovaný přímý záznam o založení, stanovy se nedochovaly. Přesto důkazů o tom, že k vzniku tohoto tělesa došlo v tomto roce, máme poměrně dostatek. Můžeme odkázat jak na „*Pamětní knihu města Pacova*“ a o něco dále v této práci, zmíněné oslavy působnosti v roce 1904, tak i na dvě drobné publikace o Pacově z pera Ferdinanda Pakosty.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Více v Jaroslav BRODSKÝ, *Historie a současnost sborového zpěvu v Pacově*, Pacov 1993, s 1-4. Srov. Josef DAVID, *Slavíku je 125 let*, *Z mého kraje* 24, č. 10, 1999, nestr.

¹⁰⁵ Konkrétní přesné datum není známé.

¹⁰⁶ F. PAKOSTA, *Z dějin*, s. 8; F. PAKOSTA, *Město*, nestr.

V období počátku fungování spolku opět narážíme na nedostatek pramenné základny, chybí i jakékoli záznamy v dobovém tisku, nicméně zřejmě samotný věhlas sboru stoupal postupně a svoji činnost rozvinul až později. V Českém jihu se v roce 1874 nachází zmínka o konání Hospodářské výstavy v Pacově, kde ještě vystupoval pouze dámský spolek Libuše.¹⁰⁷ Lze tedy usuzovat, že po prvním vzepětí v podobě založení spolku, došlo k menšímu úpadku, který postihl spolek v jeho historii ještě mnohokrát.

O zvýšené činnosti bylo možno hovořit již v osmdesátých letech. Na základě zápisu v účetní knize se dovídáme, že v roce 1881 bylo platících členů dvacet šest, jméno sbormistra však neznáme. V otázce vedení sboru se spekuluje především o dvou jménech - Václavu Fišerovi, řídícím učiteli v pacovské škole a pilném vedoucím hudby v divadelního spolku (i sbormistrovském vedení u spolku Libuše), a Čeňku Nuskovi, též místnímu učiteli a muzikantovi.

Rok 1881 je důležitý z pohledu vypracování nových stanov spolku, které začínají slovy: „*Spolek se sídlem v Pacově se jmenuje „Slavík“. Účelem spolku jest pěstování zpěvu vůbec, zpěvu slovanského zvláště.*“¹⁰⁸ Podle všeho se sbor pustil do nové tvůrčí činnosti. Od roku 1887 máme také již zachované zápisy ze schůzí a valných hromad, z nichž lze rekonstruovat, jak sbor fungoval.

Přestože se o činnosti v roce 1887 příliš nedozvíme, přece jenom se „Slavík“ účastnil jedné velevýznamné události. Ve městě se totiž začala stavět železnice, a tak jak bylo zvykem i v jiných městech této doby, než počala samotná každodenní výstavba, bylo nejprve třeba slavnostně rýpnout rýčem poprvé do země a tuto stavbu tak posvětit. Stalo se 27. června 1887. I Slavík, stejně jako další spolky, se této slavnosti účastnil. Jak lze ale soudit ze zápisů kronikáře v „*Pamětní knize*“, ne až tolik zpěvem jako spíše různými přednesy a veselými scénkami, jimiž bavil téměř celé obecnstvo, jež se účastnilo slavnostního banketu. Více sám autor: „*Velkou, vkusnou prapory ozdobenou branou vešel průvod do zahrady oblíbeného našeho místa a brzy se rozproudila nenucená zábava,. Mezi jednotlivými podnosy bohaté hostiny bavil společnost pěvecký spolek Slavík svými přednesy.*“¹⁰⁹

Po uplynutí necelých osmnácti měsíců se většina obyvatel, spolků, hostů i dělníků sešlo znovu. Město bylo spojeno, po poměrně rychlé výstavbě trati, příčnou dráhou

---

¹⁰⁷ Archiv pěveckého sboru Slavík, *Kronika pěveckého sboru Slavík*, nestr.

¹⁰⁸ Josef DAVID, *Slavíku je 125 let*, Z mého kraje 24, č. 10, 1999, nestr.

¹⁰⁹ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 60.

Horní Cerekev-Pelhřimov-Pacov-Tábor. A „Slavík“ (společně jako celé město), se této veřejné oslavy a významné události konané 16. prosince 1888 (jak pro kulturní tak hospodářský vývoj města) znovu účastnil. Oslava to byla vskutku velkolepá, o čemž svědčí i seznam pozvaných hostů.¹¹⁰ Večer se pak konal v Pacově slavnostní koncert, bohužel záznamy neudávají program, případně které spolky a s jakým programem vystoupily. Nicméně lze říci, že Zpěvácký spolek Slavík přispěl svým zpěvem a veselými scénkami k důstojné oslavě.

K roku 1888 se vztahuje i první dochovaná zpráva z valné hromady z 11. července 1888,¹¹¹ při níž došlo k volbě jak starosty spolku a sbormistra, tak i jednotlivých členů výborů.¹¹²

Nabízí se otázka, jak tedy vypadal běžný roční cyklus činnosti pěveckého spolku? Ačkoli se sboru ujal na trvalo až do roku 1898 sbormistr Čeněk Nuska, soubor se účastnil v podstatě drobných koncertů a příležitostných vystoupení. Jeho tvůrčí náplň nebyla tak specifická a úzce zaměřená jen na produkci hudebních děl, ale členové se věnovali také pořádání zábav - ať už samostatných či ve spolupráci s některým z dalších městských spolků.¹¹³ Pravidelná byla i účast na výletech do blízkého okolí města - většinou do letních hostinců „*Na Vejvarku*“, „*Trucbábu*“ či na „*Kuňovku*“. Každá takováto příležitost byla vnímána jako možnost si odpočinout od každodenních starostí a zároveň i možnost si zazpívat některé vlastenecké písně. Samozřejmě i tyto výlety

---

¹¹⁰ Otevření dráhy se zúčastnili například generální ředitel drah baron Czedit, dvorní rada Bischof, ředitel železniční dopravy Reichert, říšský poslanec Wiedersperg, dále pacovský okresní starosta a celá městská rada.

¹¹¹ SOkA Pelhřimov, Hudební spolky Pacov (1860-1949), Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), *Účetní kniha spolku (1881-1949)*, nezpracováno.

¹¹² Pro ukázkou uvádím zápis části z této schůze:

Valná schůze dne 11. července 1888.

Přítomno 20 členů.

1) Zpráva jednatele: Přijata

2) „ pokladní: „

3) „ revizorů účtů: „

4) Volba starosty: Aklamací jednohlasně za starostu opětně pan Fran. Novák

5) a za sbormistra Čeněk Nuska.

6) Volba výboru: Do výboru zvoleni

p. Nebřenský Fr ..... 19 hlasy

„ Pakosta Ferd ..... 17 „

„ Klusáček Em. .... 17 „

„ Lešánovský Jos .. 16 „

„ Hýna Jos. .... 13 „ , kteří volbu přijali.

Zábavní výbor: zvoleni pánové Tejrovský Fr., Tintěra, Trnka, Vojna Jan a Zíka Ant. ...

Jak je vidno, probíhala valná schůze v klasickém duchu, kdy se volil nový výbor a přijímaly se různé zprávy od členů výborů.

¹¹³ V devadesátých letech především navázali úzkou spolupráci se Sokolem.

musely být schváleny úřady aby nedocházelo k porušování pořádku ve smyslu spolkového zákona.

Následující rok byl z hlediska působení sboru jubilejní. Jak upozorňuje zpráva z výborové schůze z 24. ledna 1889, přispěla sboru k uspořádání slavnostního koncertu městská rada zakoupením hudebnin.¹¹⁴ Program ani ohlas diváků není znám.

Po zřetelném vypětí sil s pořádáním jubilejního koncertu, se začaly objevovat znovu rozpory uvnitř samotného tělesa. Sbormistr Nuska, aby udržel v devadesátých letech sbor v činnosti, byl donucen snížit úroveň skladeb a nároky při zkoušení. Ještě než započalo krizové období, došlo v roce 1890 k nenápadné volbě budoucí osobnosti spolku a školství ve městě - jednatelem se stal Konrád Pospíšil.

Prvotní velký úpadek započal hnedle v prvním roce let devadesátých. Problémy s neukázněností členů, s jejich malou účastí na valných hromadách, schůzích či při zkouškách nedokázala vyřešit ani hromada konaná v roce 1892, kdy dlouholetý starosta a zároveň i purkmistr města František Novák si posteskl, že „*nikdy s takovou trpkostí k valné schůzi nepřistupoval, jako dnes...*“¹¹⁵

V posledních letech devatenáctého století se opět zdálo, že nastává obrození spolku. Došlo ke změně na postu sbormistra. Ani tak ne z toho důvodu, že by soubor upadal, přestože Nuskova situace nebyla v tomto období lehká, ale hlavně kvůli jeho přeložení na pozici učitele do jihočeských Počátků. Došlo tak symbolicky ke střídání generací, neboť se sborových záležitostech ujal Nuskův hudební žák Konrád Pospíšil a společně s Emilem Klusáčkem, v r. 1898 svolali valnou hromadu, na níž dali jasně najevo, že by se měl spolek ubírat uměleckým směrem a vyhnout se tedy zábavným estrádám a proměnit se ve skutečný pěvecký sbor. Vnitřní neurovnanost se projevila i během slavnosti stého narození Františka Palackého, která se konala 16. a 17. června 1898. Zúčastnily se jí všechny významné spolky - jméno „Slavík“, však v záznamech chybí.¹¹⁶

Shrme-li poslední desetiletí devatenáctého století, tak kromě nesnází uvnitř spolku došlo ještě za Nuskova působení k dalšímu důležitému počínu. Vznikl totiž sbor smíšený, tedy složený jak z mužů, tak z žen přicházejících z Dámského spolku Libuše.

---

¹¹⁴ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, Archiv města Pacov, Záležitosti jednotlivých spolků 1861-1935, inv. č. 568, kart. 139, *Slavík-pěvecký spolek*.

¹¹⁵ F. PAKOSTA, *Z dějin*, s. 14.

¹¹⁶ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 90.

Pro budoucí vývoj mělo toto spojení velký význam. Značně se tak mohl rozšířit repertoár a zvýšil se i počet členů. Přesný rok této přeměny však není znám.

K roku 1899 je dochován i program účinkování zpěváků. 2. února se účastnili odpolední projekce v místním hostinci „*Na Šohajovém*“, 24. dubna se pořádal rozlučkový večírek „*Na Panské*“ se soudcem Zeolem, koncem listopadu byl konán veřejný koncert opět v hostinci „*Na Panské*“ ve prospěch místního odboru Národní jednoty pošumavské. Na závěr roku pak den po sv. Mikuláši společně se Čtenářskou besedou zorganizoval „*Slavík*“ opět v hostinském sále „*Na Panské*“ Mikulášskou zábavu určenou pro své členy.

Poté, co se ujal vedení sboru Pospíšil, přizval si k pomoci další dva muže, shodou okolností také učitele a budoucí sbormistry Karla Červenku a Ferdinanda Čermáka. Činnost sboru výrazně stoupala, za rok 1899 měl spolek deset schůzí a přistoupil do Ústřední jednoty zpěváckých spolků Českoslovanských, konkrétně do župy Žižkovy, která sídlila v Táboře.

Počet členů vzrostl na padesát devět, přičemž činných bylo čtrnáct dam a šestnáct pánů. Spolek nepatrně rozšiřoval počet hudebnin a pravidelně odebíral hudební časopis Dalibor i Věstník Ústřední jednoty zpěváckých spolků Českoslovanských. Zkoušky byly zpravidla odbývány při účasti většiny členů každý čtvrtek. Tento trend se udržel i po roce 1900.

Mezi pravidelná vystoupení spolku přibýly ve větším počtu i účasti při večírcích pro členy, které měly být konány dle usnesení valné hromady častěji, ideálně pak každý měsíc. Zda-li se toto ale dařilo plnit, není bohužel možno doložit.

Skutečnost, že Slavík se doopravdy dostal z problémových let, pak dokládá i zpráva o množství zkoušek, jež proběhly od 11. prosince 1898, kdy znovu začal rozvíjet svoji činnost, až po únorovou valnou hromadu posledního roku devatenáctého století. Rozmach sboru popisuje samotný zápis jednatele: „*Cvičení započala již 11. prosince a měli činní členové v uplynulém období 34 zkoušek mužského, a celého smíšeného 11 zkoušek menšího smíšeného sboru a 7 zkoušek hudebních, dohromady 52 a nacvičeno 7 sborů smíšených, 7 sborů mužských, 9 čísel hudebních a více než 20 písní národních sborem smíšeným.*“¹¹⁷

Jestliže jsem zmiňoval Nuskův význam při přeměně sboru ve smíšený, pak je zřejmě Pospíšilovou zásluhou a rovněž i zásluhou jeho kolegů učitelů, rozšíření sboru

---

¹¹⁷ SOkA Pelhřimov Státní okresní archiv Pelhřimov, Hudební spolky Pacov (1860-1949), Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), nezpracováno.

o složku orchestrální. Přesnější záznamy k tomuto bohužel chybí. Dle Pakosty¹¹⁸ bylo hlavním přínosem Nusky zlepšení nástrojové hudby, zda-li však právě on nebo jeho následovníci přiřadili orchestr do pěveckého spolku nelze s jistotou říci. Jisté však je, že již r. 1900 se účastnil zkoušek v rámci „Slavíka“.

Poté co se role sbormistra ujal Konrád Pospíšil, dokázal sbor během několika následujících let vystoupat mezi přední jihočeská tělesa. Sám Pospíšil v době, kdy se ujímal role sbormistra, měl za sebou již různorodé účinkování v místní Jednotě divadelních ochotníků - činný byl jako režisér, dirigent divadelní hudby, jednatel i náměstek Jednoty.¹¹⁹ Své divadelní zkušenosti i nadání posléze uplatňoval i v rámci Slavíka. Stejně jako řada jeho předchůdců i následovníků velmi vřele spolupracoval s ostatními spolky, sám se také realizoval v mnoha z nich.

V následujících letech začal Slavík účinkovat v rámci celých jižních Čech a sbírat různá uznání při družení s ostatními pěveckými tělesy (v letech 1902 a 1903 v Pelhřimově a Táboře).¹²⁰ Nezapomněl ani na své pacovské publikum. Konala se tak například masopustní zábava, různé vzdělávací večery pro publikum s patrnou snahou obeznámit obecnost s tvorbou předních českých skladatelů typu Fibicha či Dvořáka.

K rozvoji napomáhal i vřelý vztah městské rady v čele s purkmistrem Františkem Novákem, který zároveň zastával i místo předsedy celého pěveckého spolku. Díky tomu jim byla na konci října 1900 propůjčena bezplatně místnost v městském domě a sbor, tak mohl opět pohodlně a pravidelně nacvičovat.¹²¹ Roku 1902 se dokonce objevila i myšlenka vychovávat si vlastní pěveckou mládež v tzv. dorostu. Potěšitelně narůstal počet členů i ohlas vděčného publika - v jednatelské zprávě z roku 1901 najdeme údaj o sedmdesáti pěti členech¹²², o rok později se sice jejich počet snížil na šedesát osm,¹²³ přesto ale lze ze zápisů vyčíst uspokojení z daného stavu. Spolek dosáhl i na místo ve výboru v Jednotě pěveckých spolků v Župě tábořské (v roce 1901) - pokladníkem byl zvolen učitel Ferdinand Čermák, za náhradníka pak Karel Červenka.

---

¹¹⁸ F. PAKOSTA, *Z dějin*, s. 13.

¹¹⁹ Antonín PLAČEK, *Paměti divadla v Pacově*, in: Ferdinand PAKOSTA (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově : 1859-1909*, Pacov 1909, s. 65, 68-69.

¹²⁰ Například v Pelhřimově vystoupil spolek po boku tábořského „Hlaholu“ a pelhřimovského „Záboje“. Oba tyto sbory se poté na oplátku účastnily oslav v Pacově v roce 1904.

¹²¹ Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pacov, Spolkové záležitosti 1877-1919 (1945), inv. č. 567, kart. 139, *Uvolnění prostor pro pěvecký spolek Slavík*.

¹²² SOkA Pelhřimov, Hudební spolky Pacov (1860-1949), Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), *Účetní kniha spolku (1881-1949)*, nezpracováno.

¹²³ SOkA Pelhřimov, Hudební spolky Pacov (1860-1949), Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), *Účetní kniha spolku (1881-1949)*, nezpracováno.

V plné práci přišel rok 1904 a pěvecký spolek se chystal na oslavy třicetiletého působení. Slavnost, na kterou se vzpomínalo ještě po mnoha letech, byla naplánována na 7. srpna 1904. Na festival se tehdy se do Pacova sjeli hosté i z Tábora, Pelhřimova, dále pak účinkovala vojenská hudba z Jindřichova Hradce a nechyběl samozřejmě ani oslavenec - pěvecký spolek Slavík. Spolu s nimi ještě vystoupil v součinnosti ženský sbor ze spolku Libuše. Pro město velkolepá oslava se odehrála na místních „valech“ za chrámem sv. Michaela.¹²⁴ Její náladu nám nejlépe osvětlí zpráva místního tisku:

„Z Pacova (Úvahy festivalové). Koncert u příležitosti 30letého jubilea zdejšího pěveckého spolku Slavík vydařil se nad očekávání každým směrem. Městu připravil mimo umělecký zážitek, jakého si jinde dopřátí nemohou, čest, jej nelze s obyčejnými slety, sjezdy a slavnostmi vůbec srovnávat... .. Festival odkryl nám mnohé... .. První, čemu jsme se podivili, byl drsný projev antisemitismu, osobně zabarveného. Následkem toho slečna A. vystoupila ze spolku. A z výboru nikdo ani prstem nehnul, aby ji dal satisfakci, ačkoliv je nejlepší zpěvačkou. A nejen to: v Jihlavských listech jsou podnikány útoky proti p. Konrádu Pospíšilovi, ale výbor ani jednou (ani v posledním případě), nedal mu za všecku jeho práci ve spolku náležitého zadostiučinění ... Členové Slavíka jsou nad tím rozhořčeni a také v ostatní veřejnosti pozorovati nelibost nad tím, jak některé osoby své zájmy a osobní svou nenávist staví do popředí. F. Pakosta“¹²⁵

Paradoxně tak, jak ukazuje i sám článek, přinesly oslavy do spolku po několika vydařených letech značné obtíže. Začali se hlasitě ozývat Pospíšilovy odpůrci, kteří nesouhlasili s jeho názory a sbormistr začal být trnem v oku i místním měšťanům. Po období dohadování a vleklých sporů se Pospíšil nakonec rozhodl Pacov opustit. Z pacovského výsluní, kde jeho jméno bylo pojmem člověka veřejně činného, se odebral do ústranní malé obce Černovice. Zde se vyměnil se svým zetěm Karlem Červenkou místo a od r. 1905 tak nastoupil na tamní měšťanské škole.

Pro pacovský „Slavík“ to znamenalo změnu na místě nejcitlivějším. Hledání nového sbormistra však nebylo dlouhé. Této role se zhostil Ferdinand Čermák.¹²⁶ Jeho začátky v této funkci nebyly právě jednoduché. Možná právě z důvodů, které vedly k odchodu Pospíšila, se rozhodla část členů s účastí v pěveckém spolku skoncovat. Zejména díky Čermákově pílí se podařilo tento nelichotivý stav změnit a vzniklé mezery zacelit.

---

¹²⁴ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 102.

¹²⁵ Jiskra, 17. 8. 1904, č. 25, s. 2; Jiskra, 24. 8. 1904, č. 26, s. 1.

¹²⁶ Archiv pěveckého sboru Slavík, *Kronika pěveckého sboru Slavík*, nestr.

Pod vedením Čermáka se sbor zaměřil na koncertování a přednášky v blízkém okolí města a na bližší spolupráci s ostatními městskými spolky. Proto také podnikl jakési „turné“ po okolních vesnicích a městech jako byly například Pošná, Hořepník, Nová Cerekev, Samšín, Kámen atd.¹²⁷ Větší angažovanost bychom našli i ve spolupráci se „Sokolem“ či Čtenářskou besedou. Vskutku zajímavou tvůrčí činnost podnikl spolek ve spolupráci s Jednotou divadelníků. Občas pak mohl díky svolení zámeckého majitele JUDr. Weisse z Tessbachu vystoupit i v zámeckém divadle, kde například uvedl náročnou Smetanovu Českou píseň, jindy došlo na zpěv za pomoci sólistů a různých hostů.¹²⁸

V roce 1910 přišel přímo při konání valné hromady lístek o smrti bývalého sbormistra a vynikajícího člověka Konráda Pospíšila. Raněn mrtvicí skončil. Mnozí členové a občané na něj s láskou zavzpomínali, dokladem toho může být i několik článků v regionálním tisku.¹²⁹

Během druhé půle prvního desetiletí nového století se podařilo sbormistru Čermákovi dokončit myšlenku cvičení dorostu. Hlavně díky jeho snaze mohla být v roce 1910 otevřena v Pacově škola zpěvu a hudby. Tento krok byl důležitým především pro budoucí pokračování sboru, neboť díky tomuto kroku mohla část dorostu plynule přejít v členskou řadu spolku.¹³⁰

K roku 1911 nemáme zaznamenány žádné konkrétní činnosti sboru. Jisté však je, že se již pomalu začal připravovat na slavnosti konané o rok později. Tehdy se totiž slavilo padesátileté výročí založení.¹³¹ Ještě než-li však oslavy proběhly, konala se v dubnu 1912 první valná hromada. Nejprve se slova chopil starosta spolku Antonín Zíka¹³², jenž vzpomněl na historii pěveckého ruchu v Pacově, po něm přišla na řadu jednatelská zpráva z rukou učitele Františka Svobody. Porovnáme-li počet členů uváděných v tomto dokumentu, zjistíme, že počet členstva v roce 1911 narostl na osmdesát čtyři členů výkonných, čtyřicet sedm přispívajících, jednoho čestného, tedy celkově sto třicet čtyři členů. Pokud vezmeme v úvahu dva faktory - a to odchod členů po odejití učitele Pospíšila a poté založení hudební školy, jednalo se o počet rozhodně potěšující a poukazující dobrou práci celého výboru i sbormistra Čermáka.

---

¹²⁷ Srov. Josef DAVID, *Slavíku je 125 let*, Z mého kraje 24, č. 10, 1999, nestr.

¹²⁸ J. BRODSKÝ, c. d., s. 8.

¹²⁹ Český Jih 39, 26. 3. 1910; srov. Jiskra, 24. 3. 1910, č. 10, s. 2.

¹³⁰ Příložená pozvánka na první reprodukci školy zpěvu a hudby v obrazovém seznamu příloh.

¹³¹ Zmíněno dříve v podkapitole Zpěvácký spolek Čech na s. 46-47.

¹³² Povoláním kloboučník, dlouholetý člen městské rady, jenž převzal místo starosty po Františku Novákovi. Rok kdy k tomuto kroku došlo je však neznámý.

Koncem června ještě proběhla mimo obvyklý pořádek druhá valná hromada, jejímž jediným účelem bylo projednání programu oslav. Krom toho však došlo i k vyzvednutí několik osob, bez nichž by spolek nemohl pracovat a vlastně ani existovat. K prvnímu čestnému členovi sboru Františku Novákovi, stal se jim v roce 1911, přibyli další dva činovníci - bývalý sbormistr Čeněk Nuska a odešlý jednatel Emanuel Klusáček.¹³³

Díky svolení majitele pacovského panství i zámku pak byla povolena oslava na zámeckých valech a v klášterním kostele sv. Václava.

O tom, že „Slavík“ spolupracoval i s ostatními městskými spolky dobře svědčí i koncert, jenž uspořádal v době vrcholících příprav na oslavy, ve prospěch krytí cesty „Sokola“ na slet do Prahy. Celá akce se uskutečnila v zahradě hostince „U Sokola“.¹³⁴ Snad jediné, co poněkud pokazilo pečlivě připravený program, byla slabá účast diváků.

Přišel onen oslavný den, na který se těšili jak členové spolku, tak i diváci a hosté. V neděli 11. srpna 1912 o osmé hodině večerní se v prostorách zámeckého divadla uskutečnil výroční koncert ku příležitosti padesátiletého výročí pěvecké činnosti ve městě. Bylo vzpomenuo na průkopníky z řad Zpěváckého spolku Čech, i na nesnadný boj o vznik nového tělesa - „Slavíku“. Toto výročí bylo slaveno samozřejmě především formou koncertní. Nejprve vystupovalo žactvo a mládež ze školy hudby, poté orchestr zahrál část z opery Tajemství od Bedřicha Smetany. Následně poprvé zazpíval celý smíšený sbor, aby pak vstoupil na scénu samotný ženský i mužský soubor.

Oslavy sice skončily, ale sbor ani nadále nezahálel. 8. prosince přichystal ve spolupráci se Čtenářskou besedou a Jednotou divadelních ochotníků večírek k uctění památky zemřelého básníka Jaroslava Vrchlického. Jak lze poznat ze samotného programu,¹³⁵ jednalo se o pestrou škálu Vrchlického tvorby - přednes básní, zhudebněné básně a divadelní hry.

V dubnu 1913 pak ve spolupráci s místním odborem Národní jednoty pošumavské vystoupil pěvecký spolek se dvěma sbory na večeru uspořádaném k oslavě zemřelého Josefa Václava Sládka.

V témže měsíci se také konala valná hromada „Slavíka“. Tentokrát byl určen místem setkání členů hostinec „Na Panské“. Za předsednictví starosty Antonína Zíky

---

¹³³ Čeněk Nuska v této době učitel na škole v Počátkách, Emil Klusáček zastával funkci vrchního berního správce na Královských Vinohradech v Praze.

¹³⁴ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 222. Konáno 23. června 1912.

¹³⁵ SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 229.

byla jako obvykle přednesena jednatelská zpráva za uplynulý rok. Na základě voleb aklaací došli svého zvolení za starostu p. Zíka, funkci sbormistra obhájil p. Čermák, i výboru se změny dotkly minimálně. Za zmínku stojí rozdělení zkoušek jednotlivých částí pěveckého sdružení. Ty byly hojně navštěvovány a tak se nacvičovalo dokonce dvakrát týdně - v úterý a ve čtvrtek. Jednatel zaznamenal čtyřicet osm zkoušek mužského sboru a třicet šest zkoušek ženského sboru, smíšených pak 37. Orchester nacvičoval pro změnu v pátek. Dále probíhalo cvičení mládeže ve zpěvu, kterého se účastnilo čtyřicet osm dětí, na nástroj pak hrálo dvacet dva žáků.

Ještě v témže měsíci proběhlo další vystoupení. V zámeckém divadle totiž pořádal pacovský zpěvácký spolek koncert Jihočeského pěveckého sdružení učitelstva. Bližší informace nám však k této události chybí.¹³⁶

Že rok 1913 byl co do vystoupení v domácím prostředí bohatý, svědčí i další koncert uskutečněný 8. září opět v prostorách zámeckého divadla v Pacově.

Předzvěst špatných časů pro pěvecký sbor, znamenala smrt dlouholetého starosty „Slavíka“, bývalého purkmistra města, člena většiny místních spolků, morálního a pracovitého člověka Františka Nováka.¹³⁷ Po letech úspěchů, vzrůstající činnosti a zájmu členů, stejně jako i obecnosti a veřejnosti, došlo rokem 1914 k jasně zřetelnému útlumu. Zřejmým důvodem bylo vypuknutí světové války, která začala 28. července. Představovala jednu z velkých zkoušek, kterými musel spolek projít. Ještě než došlo k tomuto mocenskému konfliktu, stihl spolek ještě svolat valnou hromadu, tentokrát 10. května.

Dalo by se říci, že 28. červencem přestává fungovat spolkový život ve městě. Veškerá činnost obyvatel byla namířena k podpoře vojsk Rakousko-Uherska, nekonalý se koncerty, zrušeny byly zkoušky a docházelo k prvním odvodům mužů. Odvody se nevyhnuly ani části sboru, který byl povolán na frontu. Po počátečním překvapení a šoku se přeci jenom pokusili zbylí členové vyvinout opětovnou činnost. V porovnání s předválečnými léty však šlo o činnost velice skrovnou. Zřejmě na přelomu končícího podzimu a začínající zimy se uskutečnila oslava čtyřicetiletého výročí založení spolku.¹³⁸

---

¹³⁶ SOkA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 238. Zmíněna je pouze návštěva, která byla početná a úroveň předvedení skvělá.

¹³⁷ Zemřel 22. října 1913.

¹³⁸ MMAS, Ferdinand Čermák, výstřížkový archiv, *Za Ferdinandem Čermákem*, Český Jih 44, 17. 6. 1916. Jedná se o jedinou dochovanou zmínku v uveřejněném nekrologu Ferdinanda Čermáka, o oslavách výročí sboru, bližší zprávy chybí.

V roce 1915 se v hostinci „U Sokola“ konal „Večírek posledně odvedených“, jehož výtěžek věnoval zpěvácký spolek na humanitární účely. Byl to vlastně jediný počín tohoto roku. Členové se snažili různými zpěvy a hudebními čísly zpříjemnit cestu odvedeným, kteří následujícího dne odjížděli z pacovského nádraží do války. V této době již sbor neměl ani svého sbormistra, který byl rovněž odveden na frontu.

Rok 1916 znamenal pro zbylé členy další pohromu. Počátkem června se začala městem šířit smutná zpráva. Jednou z nepřímých obětí války se totiž stal sbormistr Ferdinand Čermák. Přes srdeční problémy byl sice odveden, poté byl ale propuštěn do domácího ošetřování, kde však záhy zemřel. O jeho významu pro místní spolkový a kulturní život nebylo pochyb. Většina tehdejších místních tiskovin reagovala na tuto smutnou zprávu vydáním Čermákova nekrologu.¹³⁹ Po smrti nadějného historika Ferdinanda Pakosty tak město ztratilo druhou výraznou osobnost. Smutečními zpěvy a tichou vzpomínkou tak zbylí členové „Slavíka“ uctili 8. června památku svého sbormistra. Smutečního průvodu se zúčastnil nevídaný počet občanů města, kteří takto uctili památku této velice oblíbené osobnosti.¹⁴⁰

Z popudu podobných u ostatních městských spolků již existujících fondů, došlo u pěveckého spolku Slavík ke vzniku tzv. Čermákova fondu, jehož výslednou částku tvořila sbírka členů, známých i přátel a obnos, který odkázal sám Čermák zpěváckému spolku Slavík, kdy úrok z fondu měl být věnován na humanitární účely.¹⁴¹

Ještě v srpnu vystoupil sbor v zámeckém divadle při oslavě narozenin císaře Františka Josefa I. Výtěžek byl zcela pochopitelně věnován na pomoc lidem strádajících kvůli válce a na humanitární účely. Jméno osoby, která se ujala sbormistrovské taktovky a nacvičování koncertu, je však neznámé. Možným pokračovatelem ve sbormistrovské

---

¹³⁹ Krátká zpráva o jeho úmrtí vyšla nejprve v Českém Jihu 44, 10. 6. 1916, č. 25, s. 4. nekrolog pak v MMAS, Ferdinand Čermák, výstižkový archiv, Za Ferdinandem Čermákem, Český Jih 44, 17. 6. 1916. Autor o Čermákovi psal:

„Čermák jako sbormistr snažil se vždy, aby zpíváno bylo ušlechtilé a aby byly zpívány věci dobré a vycvičil tak za dobu svého působení značnou řadu dobrých sborových zpěváků, nezapomínaje přitom na pěvecký dorost.“, o jeho činnosti mimo Slavík psal: „Kdekoli Ferdinand Čermák zasáhl, vždy pracoval s rozmyslem a vždy práce jeho byla korunována úspěchem...Pro svou ryzou, otevřenou povahu, těšil se důvěře u svých spoluobčanů takové, že poměrně jako mladý muž zvolen byl do sboru obecního zastupitelstva, kdež zejména v kancelářském odboru zdatně působil.“

O jeho úmrtí dále referuje Věstník zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. Českém 2, 30. 6. 1916, č. 44, s. 2. „Kulturním pracovníkem byl těžce nahraditelným. Byl pravým typem jihočeského člověka. K práci své dlouho se připravoval, uvažoval a rozvažoval. A když se k ní odhodlal, dělal jí rád, důkladně a vytrvale, bez nároku na odměnu i uznání.“

¹⁴⁰ V průvodu nejprve šla školní dívka, dále členové městské rady, obecního zastupitelstva, učitelského spolku Komenský, tělocvičné jednoty Sokol, zpěváckého spolku Slavík, hasičský sbor a spolek vojenských vysloužilců.

¹⁴¹ Blíže referuje Český Jih. Více MMAS, Ferdinand Čermák, výstižkový archiv, Za Ferdinandem Čermákem, Český Jih 44, 17. 6. 1916.

roli mohl být učitel Jaroslav Adam. O jeho působení u sboru existují doklady až z dvacátých let, některé zmínky však naznačují, že v této roli už působil již během války.¹⁴²

V předposledním roce válečného konfliktu, za velmi neutěšených podmínek ve spolku i v samotném městě, se konala výroční valná hromada. Přinesla i volbu sbormistra, jimž zvolen učitel František Svoboda. Neznáme však délku jeho působení v této funkci, neznámý zůstává rovněž počet i to, jak mnoho se válečné útrapy dotkly členské základny. Teprve v tomto roce dolehla na „Slavík“ válečná krize v plném rozsahu. Nemáme zaznamenáno žádné vystoupení či zprávu o zkouškách.

Až rok 1918 dává jistý důvod k opatrnému optimismu. Slavnost k výročí otevření Národního divadla byla 16. května 1918 první jasnou známkou o změnách nálad u pacovských občanů a předtuchou událostí 28. října. Přestože pak 28. října vystoupil pěvecký spolek Slavík při oslavách vyhlášení československého státu, cesta k obnovení činnosti trvala ještě téměř další dva roky.

---

¹⁴² J. BRODSKÝ, c.d., s. 8.

6.4 Soupis pacovských spolků

V této podkapitole se nachází soupis spolků,¹⁴³ které existovaly v místě popisovaném - tedy v Pacově mezi vymezenými léty 1859-1914 (1918). Samotná typologie a rozdělení spolků pak vychází ze způsobu dělení uvedeného v knize „*Pražské spolky*“ od Marka Lašťovky a kolektivu.¹⁴⁴

DOBROČINNÉ A HUMANITNÍ:

Červený kříž (1???)¹⁴⁵

BANKOVNÍ, ZÁLOŽENSKÉ A UVĚRNÍ:

Občanská záložna (1864)

Okresní záložna hospodářská (1882)

Podporovací pokladna při spolku hasičském (1884)

Městská spořitelna (1910)

ZEMĚDĚLSKÉ, LESNICKÉ A OKRAŠLOVACÍ:

Okrašlovací spolek = Spolek pro okrašlování města a okolí (1895)

Včelařský spolek (1???)

PRO OBCHOD, ŽIVNOST, PRŮMYSL:

Okresní hospodářský spolek (1870)

Řemeslnicko-živnostenská beseda (1898)

Okresní sdružení hospodářských zvířat v Pacově (1910)

MUZEJNÍ, UMĚLECKÉ A VĚDECKÉ:

Učitelská beseda (1879), Učitelský spolek Komenský (přejmenování od 6. 6. 1895)

OCHOTNICKÉ, ČTENÁŘSKÉ A ZÁBAVNÍ:

Jednota divadelních ochotníků (1859)

---

¹⁴³ Jako zdroj pro soupis spolků působících v Pacově, jsem využil knihy F. PAKOSTA, *Město*, nestr.; SOKA Pelhřimov, Archiv města Pacov, *Pamětní kniha města Pacova*, s. 6.

¹⁴⁴ M. LAŠŤOVKA a kol., c.d., s. 26.

¹⁴⁵ U tohoto spolku se mi nepodařilo zjistit jeho konkrétní rok založení, ale jeho existence je zmíněna v „*Pamětní knize města Pacova*“. Totéž platí i u ostatních zde uvedených spolků, kde chybí přesná datace vzniku.

Čtenářská beseda (1865)

Lidové divadlo Pokrok (1909)

Klub mládenců (1906?)

Klub Zelená 5 (1???)

PĚVECKÉ A HUDEBNÍ:

Zpěvácký spolek Čech (1862)

Zpěvácký spolek Slavík (1874)

Dámský spolek Libuše (1871)

TĚLOCVIČNÉ:

Tělocvičná jednota Sokol (1892)

SPORTOVNÍ:

Fotbalový klub Pacov (1906)

VOJENSKÝCH VYSLOUŽILCŮ:

Spolek vojenských vysloužilců (1881)

HASIČSKÉ:

Hasičsko-tělocvičná jednota Sokol (1871)

DĚLNICKÉ, ODOBROVÉ A VZDĚLÁVACÍ:

Odborný spolek dřevodělníků (1904)

POLITICKÉ:

Strana sociálně demokratická (1906)

Česká strana pokroková (1908)

Klub voličů (1908)

RŮZNÉ:

Národní jednota pošumavská (1884)

Spolek pro postavení spolkového domu (1903)

Literátský chór (1???)

Spolek Důvěra (1???)

Spolek železničních zřízenců (1???)

7 ZÁVĚR

Druhá polovina devatenáctého století přinesla pro malé město Pacov velké oživení ohledně spolkového života. Každý z různorodých spolků přinesl obyvatelům jiné rozličné aktivity a postupem času se tato sdružení stala pilířem samotného města a jeho vnitřního života.

Ohlédneme-li se dnes na přelom předminulého a minulého století, narazíme na zvláštnost, která nám dnes již není tolik blízká. Větší část občanů Pacova totiž byla členy některého ze spolků. S postupně se rozšiřující nabídkou spolků a jejich působením i mimo hranice města přispívali k jeho samotnému rozvoji a zároveň i k růstu svých zálib, talentu a seberealizace. Porovnáme-li činnost osob žijících v době, o níž referuje tato práce, s dobou ve které žijeme, zjistíme, že lidé k sobě měli mnohem blíže než máme my dnes. I tento fakt mohl znamenat větší sounáležitost jednoho k druhému, možnost spoluvytvářet veřejný život a zvyšovat si svoji společenskou prestiž.

Zároveň se nám ukazuje klasický formát existence a tvoření nové občanské společnosti spojené s vyzvednutím lokálních maloměstských elit do funkcí v obecní samosprávě, ale i do čestných funkcí ve spolkovém životě. Bez existence těchto elit by nemohlo být dosaženo vhodně vyvážené symbióze.

Samotný zrod spolků nebyl jednoduchý. Pominu-li zákonné normy, kterými se musela tato nově vzniklá sdružení řídit, byla zde důležitá role „*otců zakladatelů*“ i fakt, že město se nestalo základnou průmyslového rozvoje, proto také osobnosti velkých obchodníků a podnikatelů ve městě chyběly. Zrodu spolkového života v Pacově přispěly zejména dvě důležité složky - prvním byl kontakt s kulturním epicentrem českých zemí, necelých sto kilometrů vzdálenou Prahou, odkud přinášely nové vlivy a myšlenky generace studujících. Druhým pak vlastenecké smýšlení starší generace žijící ve městě. Jejich snaha napodobit dění v Praze, angažovat se, spoluvytvářet veřejný život a zaplnit smysluplně svůj volný čas.

Snahou této práce nebylo nastínění veškeré pacovské spolkové činnosti. Měla by sloužit pouze jako sonda do života v době našich pradědů a prapradědů. Ukázat jejich radosti a zájmy, jejich uplatnění v rámci spolků a zaměřit se na jistou organizační složku tohoto malého počtu vybraných organizací.

V neposlední řadě jsem se pokusil o krátký přehled regionální literatury, dochovaných archivních pramenů či tiskovin (které lze využít k dalšímu širšímu

zkoumání). Právě mezerovost dochovaného materiálu mi zabránila lépe bližší struktury fungování spolků po celou dobu jejich existence. Mezery jsou patrné zejména v otázce členské základny.

Prostor v této bakalářské práci povětšinou dostali hlavní aktéři kulturní a osvětové činnosti v Pacově. Není možné hovořit o všech členech jednotlivých spolků, přesto i tito jedinci tvořili jejich tvář a na svoje členství byli hrdí. V této práci lze nalézt i další zřejmý, pro nás dnes již zcela přirozený fakt o zapojení žen a jejich emancipaci v rámci spolkové činnosti hlavně na konci devatenáctého století. Hlavní roli sehrály v období první světové války, kdy se především ony staraly o sice velmi utlumenou, přesto existující, činnost některých spolků, jenž z pochopitelných důvodů trpěly nedostatkem mužské populace. I díky jejich konání v nejtěžších dobách bylo možné v budoucnu navázat na minulost většiny spolků s kořeny v habsburské monarchii, potažmo Rakousku-Uhersku, a pokračovat v obnovené činnosti za první republiky.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archivní prameny:

Archiv pěveckého sboru Slavík

- Kronika pěveckého sboru Slavík.

Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově

- fond *Ferdinand Čermák*, nezpracováno.
- fond *Jednota divadelních ochotníků*, nezpracováno.
- fond *Karel Červenka*, nezpracováno.

Státní okresní archiv Pelhřimov

- fond *Archiv města Pacov* (Pamětní kniha města Pacova; Spolkové záležitosti 1877-1919 (1945), inv. č. 567, kart. 139.; Zležitosti jednotlivých spolků 1861-1935, inv. č. 568, kart. 139.; Zležitosti jednotlivých spolků 1857-1945, inv. č. 568, kart. 140.)
- fond *Hudební spolky Pacov (1860-1949)*, Pěvecký spolek Slavík (1881-1949), nezpracováno.

Internetové prameny:

Společnost pro církevní právo, Spolkový zákon ze dne 15. listopadu 1867 - <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

Vydané prameny:

HAVEL, Norbert, *Paměti o divadle pacovském*, Pacov 1887.

STEJSKALOVÁ, Eliška (ed.), *Paměti Josefa Šteidlera z Pacova*, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 13, Pelhřimov 2002, s. 60-73.

STEJSKALOVÁ, Eliška (ed.), *Vzpomínka Jana Vondráčka na pacovskou školu*, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, Pelhřimov 2001, s. 153-159.

Periodika:

Český Jih 1910, 1916.

Jiskra 1904, 1910.

Věstník zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. českém 1916.

Literatura:

BRODSKÝ, Jaroslav, *Historie a současnost sborového zpěvu v Pacově*, Pacov 1993.

ČORNEJ, Petr a kol. autorů, *Dějiny zemí Koruny české II. díl*, Praha 1992.

DAVID, Josef, *Historie města Pacova*. Seminární práce, Pacov 2005.

DAVID, Josef, *Slavíku je 125 let*, Z mého kraje 24, č. 10, 1999, nestr.

Divadlo v české kultuře 19. století, Praha 1985.

FASORA, Lukáš - KLADIWA, Pavel, *Obecná samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice*, in: FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří - MALÍŘ, Jiří (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno 2006, s. 11-40.

FIALOVÁ, Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.

HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální vývoj Čech 1862-1913*, Praha 2006.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků českých zemí po současnost*, Praha 2007.

CHALOUPKOVÁ, Anežka, *Pacovské školství v letech 1886-1971*, Pacov 1972.

JANÁK, Jan, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: XXII. mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 59–93.

KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.

KRUPPA, Erika, *Das Vereinswesen der Prager Vorstadt Smichov 1850-1875*, München 1992.

KŘÍŽEK, Ladislav, *145 let ochotnického divadla v Pacově 1859-2004*, Pacov 2004.

KŘÍŽEK, Ladislav - STEJSKALOVÁ, Eliška, *120 let ochotnického divadla v Pacově*, Pacov 1979.

LAŠŤOVKA, Marek a kol. autorů, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1900*, Praha 1998.

LEDVINKA, Václav, *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům. Sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, Praha 2000.

LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století, I*, Pardubice 2001.

LENDEROVÁ, Milena - BEZECNÝ, Zdeněk - KUBEŠ, Jiří (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003.

MACKOVÁ, Marie, *Obecná samospráva v kontextu českého regionálního bádání*, in: FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří - MALÍŘ, Jiří (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno 2006, s. 108-116.

MAREK, Jaroslav, *Kultura jako téma a problém dějepisců*, *Český časopis historický* 90, 1992, 4, s. 491-506.

MAREK, Jaroslav, *Česká moderní kultura*, Praha 1998.

MATĚJŮ, Jaromíra, *Stručný přehled dějin pacovského ochotnického divadla*, Pacov-Pelhřimov 1983.

Ottův slovník naučný, sv. XIV, Praha 1899.

Ottův slovník naučný, sv. XXIII, Praha 1905.

PACOV od historie k současnosti. Sborník k 550. výročí získání prvních privilegií a 400. výročí povýšení na město panské, Pacov 1997.

Pamětní list dvacetipětiletého trvání spořitelny města Pacova, Pacov 1935.

PAKOSTA, Ferdinand, *Město Pacov a okolí*, Praha 2005.

PAKOSTA, Ferdinand, *Z dějin pěveckého ruchu v Pacově*, Tábor 1912.

PAVLÍK, Marek, *Vývoj spolkového života v Rakovníku v meziválečném období*. Diplomová práce, České Budějovice 1999.

PLAČEK, Antonín, *Paměti divadla v Pacově*, in: PAKOSTA, Ferdinand (ed.), *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově: 1859-1909*, Pacov 1909.

PLAČEK, Přemysl, *75 let Jednoty divadelních ochotníků v Pacově*, in: PLAČEK, Přemysl (ed.), *Památník Jednoty divadelních ochotníků v Pacově. Na paměť sedmdesátiletého jubilea 1859-1934*, Pacov 1934.

Povědomí tradice v novodobé české kultuře, Praha 1988.

Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich 1852-1869, Wien 1869.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého - 4. díl Tábořsko*, Praha 1995.

SIMOTA, Vlastimil - STEJSKALOVÁ, Eliška, *Lidé zapomenutého kraje. Významné osobnosti Pacovska*, Pacov 2008.

SMUTNÝ, Bohumír, *Ke vzniku spolků na jihozápadní Moravě do r. 1914*, in: XXII. Mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 243-248.

STEJSKALOVÁ, Eliška *130 let pacovského divadla*, Z mého kraje 19, č. 11, 1994, nestr.

SOUKUP, Václav, *Dějiny sociální a kulturní antropologie*, Praha 1996.

ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*, Praha 2005.

Umění a veřejnost v 19. století, Plzeň 1998.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*. Praha 1982.

URBAN, Otto, *K některým aspektům životního stylu českého měšťana v polovině 19. století*, in: Město v české kultuře 19. století, Praha 1983, s. 34-42.

VOTRUBA, Jan, *Spolkový život v Českých Budějovicích v 1. pol. 20. století*. Diplomová práce, České Budějovice 2005.

ZACHOVÁ, Petra, *Spolkový život v Telči na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce, České Budějovice 2002.

ZEMAN, František, *Lukavecké školství od 2. poloviny 19. století do současnosti*, in: Lukavec v proměnách století, Lukavec 2002, s. 286-289.

Seznam zkratek

atd.	a tak dále
č.	číslo
č. p.	číslo popisné
Dr.	doktor
inv.	inventární
kol.	kolektiv
kr.	krejcar
nestr.	nestránkováno
MMAS	Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově
r.	roku, roce
ř. z.	říšský zákon
s.	strana
sign.	signatura
SOkA	státní okresní archiv
srov.	srovnej
tj.	to jest
zl.	zlatý

Seznam příloh

Textové:

1. Spolkový zákon ze dne 15. listopadu 1867
2. Smlouva mezi divadelníky a Čtenářskou besedou podepsaná 29. prosince 1869

Obrazové:

1. Pacovské náměstí - v popředí chrám sv. Michaela, v pozadí městské valy a klášterní kostel sv. Václava.
2. Dlouholetý starosta města Pacova František Autengruber
3. Program prvního dne oslav Jednoty divadelních ochotníků
4. Zámecké divadlo s hledištěm a freskami od Jana Vojny
5. Ferdinand Kozelský
6. Antonín Plaček
7. Učitel Jan Sova
8. Ferdinand Čermák (uprostřed) s orchestrem školy zpěvu a hudby
9. Dnešní podoba hostince „*Na Panské*“
10. Jedny z nejstarších dochovaných zápisů schůzí zpěváckého spolku Slavík
11. Pozvánka na první reprodukci školy zpěvu a hudby
12. Josef Šteidler se svými syny v sokolském oblečení

Přílohy

Textová příloha č. 1.

Spolkový zákon ze dne 15. listopadu 1867

134

Zákon

ze dne 15. listopadu 1867

o právě spolčovacím

S přivolením obojí sněmovny Mé rady říšské vidí se Mi naříditi takto:

Částka první

O spolcích vůbec

§ 1

Dovoleno jest, zřizovati spolky dle toho, co v tomto zákoně vyměřeno.

§ 2

Tento zákon nevztahuje se ke spolkům a společnostem, které mají za účel zisk, ani ke spolkům bankovním, kreditním a pojišťovacím, k ústavům důchodním, spořitelním a půjčovnám na zástavy; tyto spolky spravují se zákony zvláštními, jich se týkajícími.

§ 3

Kromě toho nevztahuje se tento zákon:

a) k řádům a kongregacím duchovním, a ke společenstvům náboženským vůbec, jež uvažovati náleží dle zákonů a nařízení a příčině jich vydaných;

b) ke společenstvům a pomocným pokladnicím živnostenským, dle zákonů živnostenských zřízeným;

c) k těžírstvům a pokladnicím bratrským, zřízeným dle zákonů horních.

§ 4

Kdo chce zříditi nějaký spolek tomuto zákonu poddaný, povinen jest, oznámiti to, prvé než spolek ve skutek vejde, písemně politickému řízení zemskému a předložiti mu statuta.

Ze statut budiž lze vyrozuměti:

- a) k čemu se spolek zřizuje, z jakých prostředků, a jak se ty prostředky seženou;
- b) jak se spolek zřídí a jak se bude obnovovati;
- c) kde bude míti spolek sídlo své;
- d) která práva a které povinnosti budou míti členové spolku;
- e) kteří orgánové budou spolek řídit;
- f) čeho potřebí, aby byla usnešení platná, a jak mají býti zřízena všeliká sepsání a vyhlášení, od spolku vydaná;
- g) jak se budou narovnávatí rozepře ze svazku spolkového vzešlé;
- h) kdo bude spolek zastupovati na venek;
- i) co se má státi, když se spolek rozejde.

§ 5

Statuta podána buďte v pěti exemplářích.

Na učiněné oznámení budiž oznamovateli, když za to žádá ihned vydáno potvrzení. Ve statuta u řízení zemského uložená může každý nahlédnouti a za přípis žádati.

§ 6

Byl-li by spolek dle svého účelu nebo dle svého zřízení proti zákonu nebo právu aneb státu nebezpečný, může vláda zemská zakázati, aby se nezřizoval.

Tento zákaz staň se písemně ve čtyřech nedělích od podaného oznámení (§§ 4 a 5), a vyloženy buďte příčiny toho.

§ 7

Nebyl-li spolek v této lhůtě zakázán aneb proneslo-li se řízení zemské již dříve, že spolku nezakazuje, tedy může spolek vejíti ve skutek.

§ 8

Ze zákazu od řízení zemského vydaného může se v 60 dnech vzítí odvolání k ministerium záležitostí vnitřních.

§ 9

Nebyl-li spolek zakázán aneb byl-li zákaz pořadem odvolání zase zrušen, vysvědčí spolku řízení zemské, když za to požádá, že jest dle statut předložených zřízen, kteréžto vysvědčení jest důkazem jeho právního bytí, co se týče obcování veřejného i občanského.

§ 10

Co v §§ 4 až do 9 tohoto zákona nařízeno, má s výminkou v § 11 dotčenou platnost také, když jde o změnu statut, o zřízení spolků vedlejších (filiálek) a o spojení několika spolků mezi sebou, pokud takové spojování vůbec dle zákona jest dovoleno (§ 33).

§ 11

Měl-li by se zříditi spolek, který chce prostředkem spolků vedlejších v několika zemích činným býti, aneb chtěly-li by se mezi sebou spojití spolky, které jsou zřízeny v několika zemích, přísluší ministerium záležitostí vnitřních konati vše to, co přivedeno v §§ 4 až do 10, jemuž se mají tedy také náležitá oznámení učiniti.

§ 12

Představenstvo spolku jest povinno, oznámiti úřadu ve třech dnech, když se bylo zřídilo, z kterých členů se skládá, kde který člen bydlí, a kteří členové budou spolek zastupovati na venek.

Toto oznámení podáno buď, jestli v místě zvláštní císařský úřad bezpečnosti, tomuto úřadu, v jiných místech politickému úřadu okresnímu.

Jestli spolek rozdělen na spolky vedlejší (filiálky), povinen jest každý spolek vedlejší, učiniti toto oznámení zvláště.

§ 13

Rozděluje-li spolek mezi své členy zprávy o své činnosti buď početní nebo jednací aneb jiné podobné výkazy, buďtež tři exempláře podány úřadu v § 12 jmenovanému; nestalo-li by se toho, může k tomu úřad přidržeti spolek pokutami pořádečnými až do desíti zlatých.

§ 14

Každý spolek může shromáždění svá míti veřejně. Však ti, kdož nejsou členy spolku nebo hosty zvanými, nemohou v jednání účastenství míti.

Ani členům spolku ani posluchačům není dovoleno, přicházeti do shromáždění se zbraní, čehož aby se nestalo, předseda přihlížeti má.

§ 15

Kdykoli spolek se chce shromážditi, má to představenstvo nejméně 24 hodin dříve oznámiti úřadu v § 12 jmenovanému, připomenouc, kde a kdy shromáždění se bude odbyvati, a mělo-li by shromáždění býti veřejné, má i toto opověditi.

§ 16

Toto oznámení, též oznámení a předlohy, dotčené v §§ 12 a 13, sprostěny jsou kolku.

§ 17

Aby se ve shromáždění spolku šetřilo zákona a zachovával se pořádek, k tomu přihlížeti nejprve přísluší předsedovi.

Mluvil neb činil-li by se něco proti zákonu, má tomu předseda ihned na odpor býti, a pakli by nařízení jeho neuposlechlo, shromáždění zavřítí.

§ 18

Úřad má toho vůli, poslati ke každému shromáždění spolku vyslaného svého, jemuž se v něm má dáti příhodné místo, které si zvolí, a poskytnouti k požádání jeho všelikých zpráv, týkajících se osoby navrhovatelů a řečníků.

Tento vyslaný má také právo žádati, aby se sepsal protokol o věcech, o nichž se rokovalo, a o usneseních učiněných.

Posíláti do shromáždění vyslaného, přísluší vůbec úřadu v § 12 jmenovanému, řízení zemské může však sobě vyhraditi, že jej bude samo vysíláti.

Vláda může každé chvíle nahlédnouti do protokolů v příčině shromáždění spolků sepsaných.

§ 19

Co tuto ustanoveno o tom, že se má každé shromáždění spolku úřadu oznámiti (§ 15), a že vláda může k němu vyslaného odeslati (§ 18), nevztahuje se k sezením představenstva a orgánů kontrolních, ač jsouli kteří zřízení.

§ 20

Nižádný spolek nečin usnesení aneb nevydávej vynesení takových, ježto by odporovala zákonu trestnímu, aneb jimiž by spolek, co do obsahu nebo do formy, sobě osoboval autoritu v některém oddělení zákonodárství nebo exekutivní moci.

§ 21

Shromáždil-li by se spolek, nešetře toho, co v tomto zákoně nařízeno, budiž shromáždění takové od úřadu zakázáno a dle okolností zavřeno.

Taktéž zavřeno buď od vyslaného vládního, aneb nebyl-li by vyslaný vládní poslán, od úřadu shromáždění i dle zákona svolané, kdyby se v něm proti zákonu v něčem

předse šlo, rokovalo se o věcech, které nenáleží v obor činnosti spolku statuty vyměřeny, nebo kdyby shromáždění nabývalo povahy veřejnému pořádku nebezpečné.

§ 22

Jakmile se prohlásí, že shromáždění spolku jest zavřeno, jsou přítomní povinni, místo shromáždění hned opustiti a se rozejíti.

Kdo by tohoto nařízení nešetřil, může prostředky donucovacími odstraněn býti.

§ 23

Petice nebo adresy, které od sebe vydává některý spolek, nebud'ěž podávány od více než desíti osob.

§ 24

Učinil-li by některý spolek usnešení aneb vydal-li by vynešení nějaké, které by bylo na odpor § 20 tohoto zákona, vykročil-li by z oboru působnosti dle statut jemu vyměřeného, aneb nečinil-li by již vůbec dosti tomu, na čem se zakládá právní existence jeho, tedy může býti rozpuštěn.

§ 25

Rozhodovati o tom, má-li spolek rozpuštěn býti, přísluší vůbec řízení zemskému, v případech však, přivedených v § 11, ministerium záležitostí vnitřních, ku kterémuž ministerium se může také vzíti v 60 dnech odvolání z nálezu řízení zemského, kterým spolek byl rozpuštěn.

Jestli tu příčina některá, v § 24 jmenovaná, pro kterou se může spolek rozpustiti, má nižší úřad právo, činnost spolku zastaviti dotud, až se v příčině rozpuštění jeho s konečnou platností rozhodne.

§ 26

Rozejde-li se spolek ze své vůle, povinno jest představenstvo odstupující ihned to oznámiti řízení zemskému, kteréž to předním věstníkům v obecnou známost uvede.

§ 27

Rozpustí-li úřad spolek nějaký, vyhlásí se to veřejnými novinami, a úřad učiní v příčině jmění spolkového opatření zákonem nařízená.

§ 28

Úřadem v tomto zákoně připomínaným rozumí se, není-li výslovně některý jiný ustanoven, vůbec politický úřad okresní, tu však, kde jest císařský úřad bezpečnosti, úřad tento.

Svolal-li by aneb měl-li by spolek shromáždění proti tomu, co v tomto zákoně nařízeno, a vzešlo-li by tím veřejnému pořádku a bezpečnosti náhlé nebezpečství, může také každý jiný úřad, jemuž přísluší k zachování pořádku přihlížeti, shromáždění takové zakázati nebo zavřítí. Týž úřad může také zastaviti činnost spolku, kdyby se spolek byl zřídil, neučiniv dosti výminkám v zákoně ustanoveným, aneb kdyby při něm vzešla příčina některá v § 24 přivedená, pro kterou se může spolek rozpustiti. Však povinen jest úřad takový, neprodleně dáti o tom příslušnému úřadu věděti.

Částka druhá

O spolcích politických

§ 29

V příčině spolků politických mají kromě nařízení obecných v částce první položených platnost tato ustanovení zvláštní.

§ 30

Cizozemci, osoby ženské a nezletilé nemohou přijímáni býti za členy spolků politických.

§ 31

Představenstvo skládej se nejméně z pěti a nejvýše z desíti členův.

§ 32

Spolky politické jsou povinny, úřadu v § 12 jmenovanému členy své ve třech dnech od početí činnosti, pojmenovati a kdykoli nového člena přijmou, jej oznámiti, každého roku pak seznamenání všech členů předložiti.

Tato oznámení jsou zproštěna kolku.

§ 33

Spolkům politickým jest zakázáno, spolky vedlejší (filiálky) zřizovati, mezi sebou se spojovati, aneb vůbec s jinými spolky, buď dopisováním, nebo skrze vyslané ve spojení vcházet.

Taktéž nemůže žádný člen představenstva býti členem představenstva některého jiného spolku politického.

§ 34

Nositi znak spolkový jest zakázáno.

§ 35

Chtěl-li by některý spolek nepolitický zanáseti se také záležitostmi politickými, povinen bude, zachovati vše to, co v příčině zřizování spolků politických v tomto zákoně nařízeno.

Zdali se některý spolek pokládati má za politický, uvažovati přísluší řízení zemskému, a jde-li o spolky, připomenuté v § 11, též v případech rekursu, ministerium záležitostí vnitřních.

Částka třetí

Ustanovení trestní a závěrečná

§ 36

Porušení tohoto zákona, nevztahuje-li se k němu obecný zákon trestní, potrestáno budiž od soudu co přestupek vězením až do šesti neděl aneb pokutami až do dvou set zlatých.

§ 37

Času války aneb vnitřních rozbrojů může vláda tomuto zákonu na čas nebo v některém místě, zcela nebo z části platnost odejmouti.

§ 38

V příčině spolků, k nimž tento zákon se vztahuje, pozbývá zákon o spolcích, daný dne 26. listopadu 1852, č. 253 zákoníka říšského, a všeliké jiné zákony a nařízení s tímto zákonem se nesrovnávající, moci své.

§ 39

Ministrům záležitostí vnitřních a práv uloženo jest, aby tento zákon ve skutek uvedli.

Ve Vídni dne 15. listopadu 1867.

František Josef m. p.

Svobodný pán Beust m. p.

Hrabě Taaffe m. p.

Rytíř Hye m. p.

Svobodný pán Becke m. p.

Svobodný pán John m. p., p. podm.

Z Nejvyššího nařízení:

Bernard rytíř Meyer v.

Textová příloha č. 2.

Smlouva mezi divadelníky a Čtenářskou besedou podepsaná 29. prosince 1869

1. Poněvadž páni divadelní ochotníci projevili přán aby Čtenářská beseda do své správy a do místností divadlo (a přivolením majitele besední místnosti p. Matěje Šohaje č. p. 9, do sálu v tomto domě se nalézajícího) přijala – po úradě přijímá tímto ode dneška do správy své ochotnické divadlo a sice: divadelní knihovnu sestávající se ze 107 kusů knih se všemi divadelními potřebami, jak jsou inventárně sepsány a Besedě odevzdány.

2. Zavazuje se výbor jménem Čtenářské besedy dluh ochotnického divadla úhrnem 11. zl. 26 kr., tj. jedenáct zlatých dvacet šest krejcarů ze svého besedního jmění zapraviti, knihovnu a divadlo samo ve zvláštním přehledném seznamu vésti, potřeba-li nastane, dekorace a jiné věci, výborem nutným uznané, ze svého besedního jmění nakupovati a svým uznáním divadelní představení provozovat dávati, těchže nezanedbávati, naproti čemuž veškerý příjem Beseda svým výborem dle svého náhledu upotřebí a potřebné ku představení nutné výlohy uzná a svým pokladníkem vyplatiti dá.

3. Výbor besední sám veškeré účetnictví a finanční správu povede. Bude tedy vždy oprávněn sám vstupné a jiné ochotnickému divadlu znějící příjmy a vydání obstarávat, a jak již uvedeno, dle svého náhledu příjmy těmito nakládati.

4. Naproti tomu budou páni divadelní ochotníci, jichž zvolení a přijímání sobě besední výbor vyhrazuje, oprávněni, ze svého středu si náčelníka voliti, kterýž administrativní správu povede.

5. Pokud Čtenářská beseda pacovská trvati bude, nebudou míti páni divadelní ochotníci právo divadlo ze správy besedního výboru přejati a toliko, rozpadla-li by se Čtenářská beseda, případně jim opět jak divadlo, tak i také knihovna divadelní.

6. Budou páni divadelní ochotníci povinni, dle uznání výboru Čtenářské besedy, představení dávati.

Tím jsou obě strany spokojeny a následující podpisy těchže a dvou svědků:

Dáno v Pacově 29. prosince 1868

Ferdinand Kozelský

plnomocník

Daniel Ulrich

svědek

Antonín Plaček

předseda

Alois Hrdlička

svědek

Obrazová příloha č. 1.

**Pacovské náměstí - v popředí chrám sv. Michaela, v pozadí městské valy
a klášterní kostel sv. Václava**

Obrazová příloha č. 2.

Dlouholetý starosta města Pacova František Autengruber

Program prvního dne oslav Jednoty divadelních ochotníků

1859—1909

Jednota divadelních ochotníků v Pacově
zve k oslavě

jubilea padesátiletého trvání
pořádané ve dnech 21. a 22. srpna 1909
pod protektorátem rady města Pacova.

***

Pořad slavnosti:
V sobotu 21. srpna:

přátelský večer.

Na programu:

1. Uvítání.
2. Konráda Pospíšila proslov: Pacovské akropoli.
3. Recitace.
- 4.

Tajemství úspěchu.

Veselohra o 1 dějství. Napsal a Jednotě divadelních ochotníků k padesátiletému jubileu věnoval Dr. VÁCLAV PLÁČEK.

OSOBY: MUDr. Bláha, městský lékař a režiser spolku divadelních ochotníků. Urban, učitel. Evelína Honejsková, mydlářka a majitelka realit, vdova. Šimr, soukromník a ředitel spolku divadelních ochotníků. Lota Márova, jeho schovanka. Ticháček, divadelní sluha. Rézi, doktorova služka.

Děje se za našich dnů v čekárně lékařově na malém městě.

Hudební program obstarají členové spolku řízením Ferd. Čermák.

Obrazová příloha č. 4.

Zámecké divadlo s hledištěm a freskami od Jana Vojny

Obrazová příloha č. 5 a 6.

Ferdinand Kozelský

Antonín Plaček

Obrazová příloha č. 7.

Učitel Jan Sova

Obrazová příloha č. 8.

Ferdinand Čermák (uprostřed) s orchestrem školy zpěvu a hudby

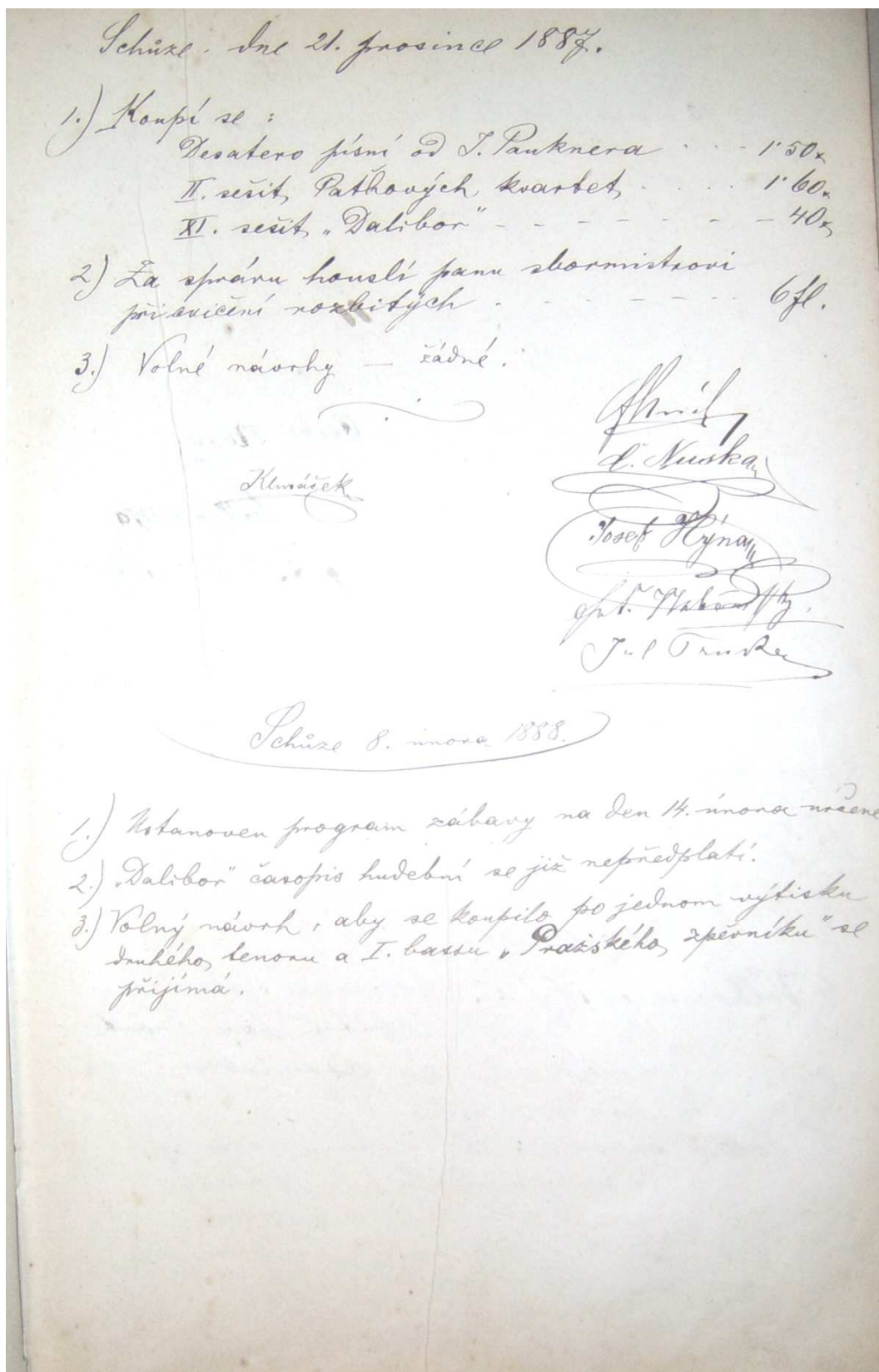

Obrazová příloha č. 9.

Dnešní podoba hostince „Na Panské“

Jedny z nejstarších dochovaných zápisů schůzí zpěváckého spolku Slavík

Obrazová příloha č. 11.

Pozvánka na první reprodukci školy zpěvu a hudby

První
Pevný spolek, Slavík a Borec
přívítá
ve středu 29. června 1900
vzhledem k velikosti
první veřejné produkci
ve
školy zpěvu a hudby
Lázně p. v. 34. hod. odpoled.
Vstupné 30h za osobu.
Po ryčozvěstí programu volna vstup.

Obrazová příloha č. 12.

Josef Šteidler se svými syny v sokolském oblečení

